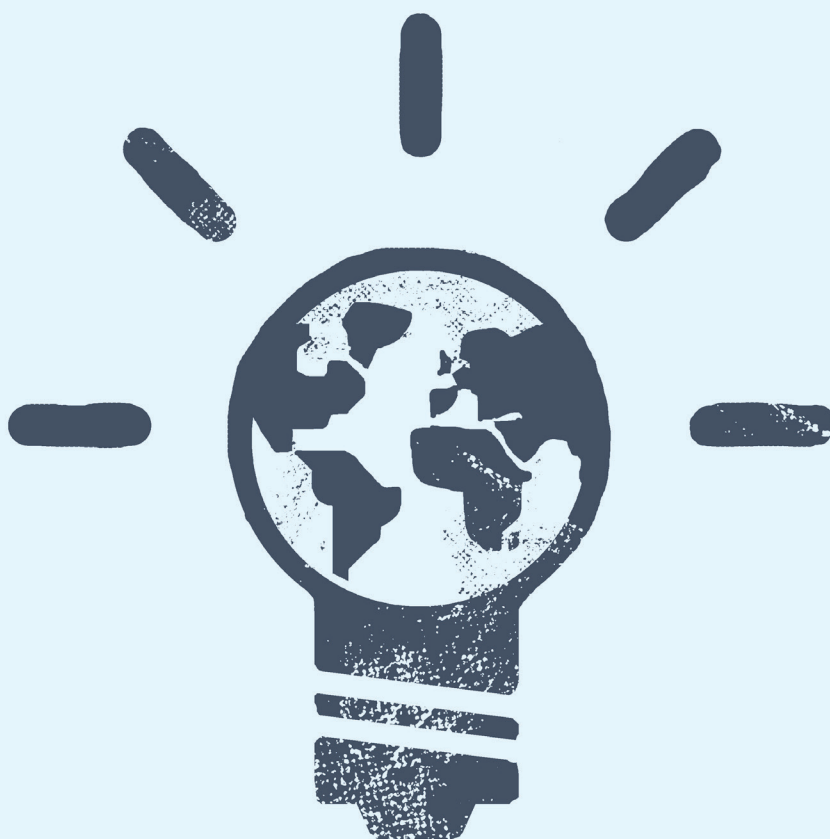

KOOPERATION

– en del av världen

Svensk Kooperation har initierats och drivs av Arbetsgivarförbundet KFO. Syftet är att skapa en modern och relevant bild av Kooperationen samt att visa att kooperativa företag är en viktig del av näringslivet i Sverige.

Svensk Kooperation är ett partipolitiskt obundet initiativ. Ändå är vårt syfte och mål i högsta grad politiskt – att sätta de kooperativa företagens villkor på den politiska agendan och stärka deras konkurrenskraft och affärsmöjligheter. Det gör vi genom att öka kunskapen om Kooperation, sprida idéer och visioner och bedriva opinionsbildning i frågor som rör de kooperativa företagens villkor.

Rapporten: "Kooperation – en del av världen" är producerad och utgiven av Svensk Kooperation i samarbete med Arena Idé och Tillväxtverket.

Författare: Curt-Olof Mann och Mats Wingborg
September 2015.

Citera oss gärna men ange källan.

Vill du veta mera besök oss på
www.svenskkooperation.se

Stockholm 2015

SVENSK
KOOPERATION

KFO

arenaidé

TILLVÄXT
VERKET

INNEHÅLL

02

Inledning

05

Kooperation som idé

06

Kooperationens historiska framväxt

08

Kooperation och politik

10

Kooperativa drivkrafter

12

Kooperation och annat företagande

17

Kooperation i verkligheten

18

Kooperativa släktingar

20

Hur mycket Kooperation finns det i världen?

24

Branscher och typer av kooperativa företag

28

Nytt och gammalt

32

Villkor

34

Politiska perspektiv och begrepp

38

Lagstiftning

42

Finansiering

44

Samarbete, stöd och främjande

46

Fram- och motgångar

52

Lärdomar för Sverige

INTERVJUER

22

JAN SCHIETTECATTE
Internationella Kooperativa Alliansen, IKA:

"En miljard kooperativa medlemmar"

30

PER-ERIK LINDSTRÖM
Sällskapet Pellervo

"Den finska Kooperationen har utvecklats positivt"

36

KLAUS NIEDERLÄNDER
Cooperatives Europe

"En renässans för kooperativa företag i Europa"

40

ANDERS LAGO
styrelseledamot i IKA
(och ordförande i HSB:s Riksförbund)

"Påverka för att främja tillväxt"

50

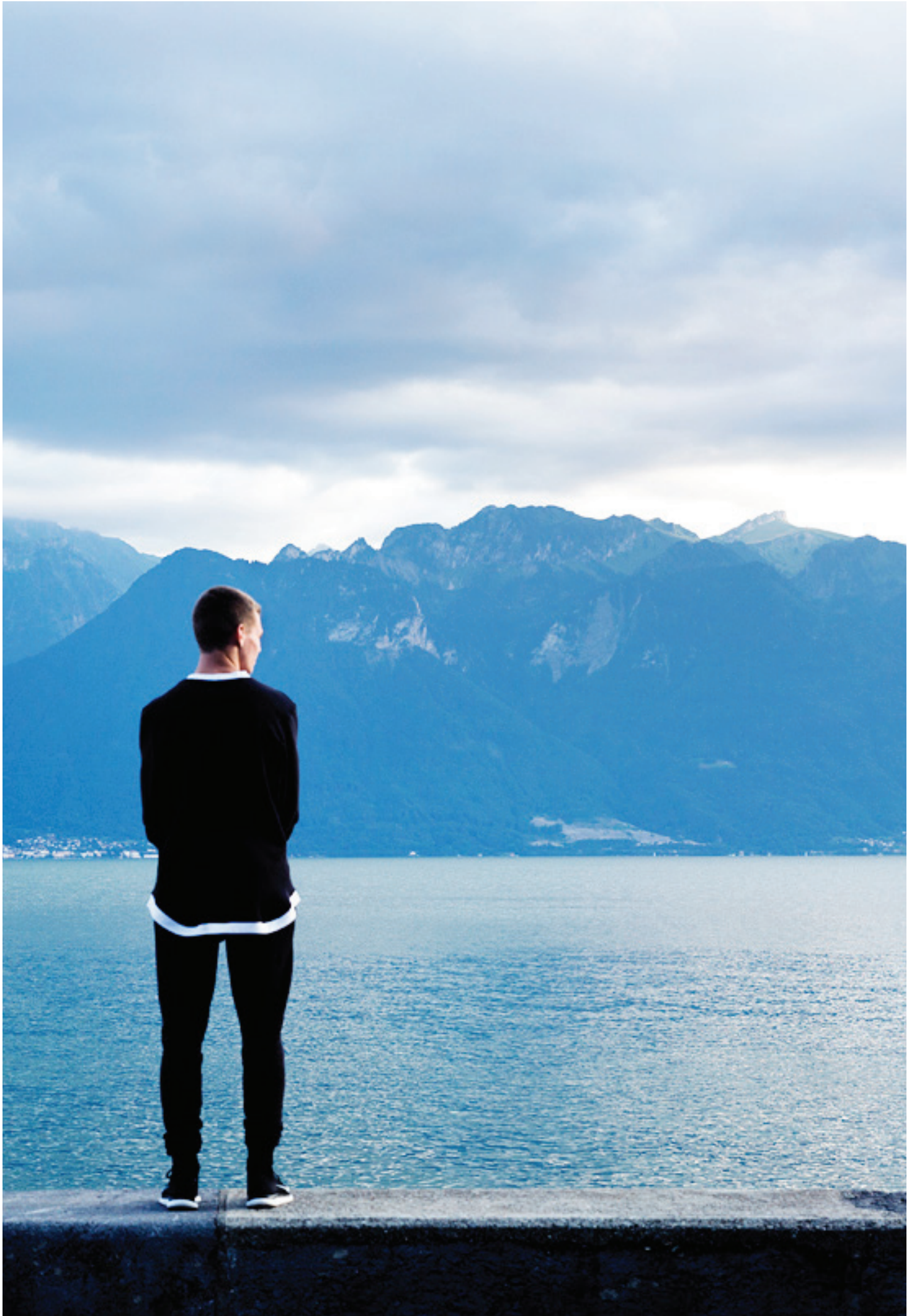
GILES SIMON
Co-operatives UK

"Ett demokratiskt ideal"

INLEDNING

Tanken med den här skriften är att ge en introduktion till den kooperativa världen. Vi vill beskriva Kooperation som idé, företagande och samhällsrörelse. Med utgångspunkt i dagens Sverige tittar vi på Kooperation i andra länder och även historiskt. På det sättet vill vi ge läsaren en bild av vad Kooperation är och kan vara. En bild som förhoppningsvis kan sträcka sig utöver mångas erfarenheter och föreställningar. Vi hoppas att den kan upplysa och inspirera några.

Vår utgångspunkt är att kooperativa former är viktiga. Därför att de gör nytta för många människor, därför att de är ett starkt alternativ till andra principer för ekonomi och företagande och därför att de tillämpar och fördjupar värden som ett demokratiskt och humant samhälle vilar på.

KOOPERATION SOM IDÉ

Idén om det kooperativa företaget innebär att personer – i sin roll som konsument, producent eller personal – samarbetar om att med gemensamma resurser driva en verksamhet. Syftet med den är att tillgodose deras gemensamma behov och önsknings. Alla deltar på lika villkor, kapitalintresset är begränsat och verksamheten styrs enligt demokratiska principer (en person – en röst). Den kooperativa företagsmodellen knyter alltså ihop former och principer för ägande, styrning och verksamhet till en helhet.

Intresseorganisationen Internationella Kooperativa Alliansen, IKA, har identifierat en uppsättning värden och värderingar som man menar utmärker kooperativa företag.

” Kooperativa föreningar bygger på värderingarna självhjälp, personligt ansvar, demokrati, jämlikhet, rättvisa och solidaritet. Liksom grundarna tror medlemmar i kooperativa föreningar på etiska värden som hederlighet, öppenhet, socialt ansvar och omsorg om andra. ”

Det här kan beskrivas som en blandning av liberala och socialistiska värderingar och idéer, men för den delen också anarkistiska och libertarianska. De kommer till uttryck på olika sätt på olika ställen i samhället. I det kooperativa sammanhanget verkar följande fem tankar vara centrala:

- Människor kan lösa sina egna problem
- Rätt att vara med och bestämma över sådant man berörs av
- Samarbete ger resurser och utvecklar
- Lika villkor
- Ekonomi och produktion som i första hand styrs av människors behov

IKA talar – som vi sett ovan – om ”kooperativa föreningar”. Det betyder inte att de inte är företag. Men begreppet förening markerar att det handlar om en sammanslutning av personer, till skillnad från den kapitalsammanslutning som ett bolag utgör. Den kooperativa idén är som sagt att människor samverkar om att lösa ett gemensamt behov. Samtidigt syftar detta på att företaget i praktiken fungerar som en förening, oavsett om det formellt är någon form av bolag eller – som i Sverige – en ekonomisk förening. I Sverige och de flesta andra länder finns ingen juridisk form som föreskriver att organisationen ska fungera kooperativt i alla delar.

Däremot har företag som kallar sig ”kooperativ” sannolikt en stark och viktig identitet som just kooperativa företag. Samtidigt kan företag som varken har ”kooperativ” i namnet eller betecknar sig som kooperativa ha starka sådana drag. Det här har delvis att göra med historia, politik och tradition, vilket vi kommer in på nedan.

I avsnittet om likheter och skillnader mellan Kooperation och andra former av företagande nedan belyser vi fler aspekter av den kooperativa idén.

KOOPERATIONENS HISTORISKA FRAMVÄXT

Som med många andra samhällsföreteelser är det när det gäller Kooperation inte givet vad av idé och praktik som kommit först. Det är lätt att få intrycket att den kooperativa verksamhetsformen uppstod vid mitten av 1800-talet. Och då som en idé hos några vävare i England. Men de så kallade Rochdale-pionjärernas historiska insats var att de formulerade ett antal principer för hur deras kooperativa butik skulle drivas. De formaliserade också verksamheten med stadgar och årsredovisningar. De ville på det sättet lära av erfarenheter från tidigare kooperativa försök och undvika att upprepa misstag. Principerna visade sig vara ett behändigt sätt att förklara vad Kooperation handlar om och beskrivs ofta som avgörande för tillkomsten av dagens kooperativa företagande.

” Rochdale-pionjärernas historiska insats var att de formulerade ett antal principer för hur deras kooperativa butik skulle drivas. ”

Men Kooperationen har alltså en betydligt längre historia. Dansk och schweizisk Kooperation är två intressanta exempel som sägs ha växt fram med början i lokala samarbeten om odlingsmark, skog, vatten, boskap och samhällsbygge som funnits sedan medeltiden. I våra dagar har bland andra nobelpristagaren Elinor Ostrom uppmärksammat sådana system för förvaltning av allmänningar. I vissa områden, som de schweiziska dalgångarna och de danska slättlanden, kunde sådana samarbetsformer fortsätta växa sig starka, i stället för de feodala system som tog över på många håll.

I Danmark förändrade så småningom ett par skiftesreformer böndernas kooperativa samverkan, innan den moderna danska lantbrukskooperationen blev en av de första och starkaste i världen. Något som också sägs ha präglat den danska Kooperationens utveckling är den så kallade grundtvigianismen och folkhögskolesystemet.

När det gäller Schweiz hävdas rentav att det federala statsskicket och politiska systemet vilar på kooperativ grund. Det ska således ha växt underifrån genom att de kooperativa strukturerna blev grunden för de moderna lokalsamhällena, som i sin tur valde att samarbeta i större strukturer. På så vis skiljer sig Schweiz från övriga Europa, påstås det, genom att staten är ett uttryck för fritt samarbete i gemensamma frågor. Samtidigt har steget inte varit långt för schweizarna att starta nya kooperativa företag, vilket visar sig i att landet enligt en aktuell kartläggning ser ut att vara ett av de absolut ”mest kooperativa” i världen (se avsnittet Hur mycket Kooperation finns det i världen? nedan).

Det är tydligt att den europeiska samhällsutvecklingen vid mitten av 1800-talet hade kommit till ett skede som var gynnsamt för kooperativa idéer. Sådana kom parallellt upp till ytan i olika länder och tog form som konsumentkooperation i Storbritannien, arbetarkooperation i Frankrike, bankkooperation i Tyskland och lantbrukskooperation i Danmark. Men denna bild kanske säger mer om var dessa former av olika anledningar lyckades fortleva och växa sig starka, än om var det faktiskt togs initiativ av respektive slag.

Vi kan också nämna ett par svenska företag med lång historia och starka kooperativa inslag. Det ena är Länsförsäkringar som idag driver kundägd bank- och försäkringsverksamhet och startade i Kronoberg 1801. Det andra är distributionsföretaget Packhuslaget som startade som självständigt företag 1587 och har rötter i medeltidens så kallade dragarlag. Företaget har på senare år delats och under namnet Packhuslaget kvarstår en mindre verksamhet, men så sent som 1990 fanns 180 anställda i åkeri och godshantering varav 115 var delägare med vardera en aktie.

Exemplen visar att idégrunden och den historiska bakgrunden till Kooperationen i ett visst land kan vara väldigt specifik. De verkar också antyda att en stark tradition av kooperativ samverkan gärna tar sig uttryck i nya former av Kooperation på nya områden. Det återkommer vi till.

KOOPERATION OCH POLITIK

Under andra halvan av 1800-talet tog utvecklingen av kooperativa lösningar fart och nya kooperativa företag växte fram i ökande takt och på allt fler ställen. Samtidigt uppstod behov av samarbete mellan kooperativa företag och särskilda samlarorganisationer bildades. Det som dittills främst varit ett sätt att organisera ekonomisk verksamhet började nu utvecklas till en samhällsrörelse. Människor som såg denna dimension började tänka i termer av en kooperation som skulle växa sig stark och förändra ekonomin och samhället. Till exempel stod lantbrukskooperationen (i bland annat Danmark) på 1800-talet i opposition till adeln och storgodsägarna.

Rochdale-vävarnas kooperativa modell appellerade också till andra framväxande sociala rörelser, som fick upp ögonen för att kooperation kunde bidra till att förverkliga sådant de trodde på och stred för. Samtidigt blev det tydligare för människor med andra idéer om hur samhället och näringslivet skulle utvecklas att kooperation kunde vara en motkraft. Därmed började kooperation bli ett politiskt projekt, eller snarare en mängd olika sådana.

Ett exempel är att den moderna kooperationens start i Finland runt det förra sekelskiftet beskrivs som en del av en rörelse för att stärka det finska samhället gentemot tidens "förryskning". 1899 grundades Pellervo som ideell centralorganisation för den nya rörelsen och beskrivs som en viktig aktör i strävandena för självständighet från Ryssland. Jämfört med Sverige har den finska kooperationen under en senare period varit mer politiskt splittrad. Från första världskriget och 75 år framåt fanns inom konsumentkooperationen två rörelser

med olika politisk profil, den ena mer borgerlig och den andra socialdemokratisk.

I Spanien har katolsk sociallära och baskisk nationalism haft stort inflytande på framväxten av det kooperativa konglomeratet Mondragon. I Emilia Romagna, där kooperationen är som starkast i Italien, var 1800-talets arbetarrörelse viktig för framväxten. Men där splittrades de kooperativa företagen så småningom på tre olika federationer; en katolsk, en socialistisk/kommunistisk och en socialdemokratisk/republikansk. Den schweiziska arbetarrörelsen antog tidigt en modell med tre pelare i form av partiet, fackföreningarna och kooperativen. Facken stödde bildandet av arbetskooperativ och det socialdemokratiska partiet skrev in stöd till kooperativ i sitt program. I Storbritannien bildades 1917 The Co-operative Party som idag genom samverkan med Labour har 32 ledamöter i det brittiska parlamentet. Partiets dubbla uppdrag är påverka politiken enligt kooperativa och ömsesidiga värderingar samtidigt som det har nära kopplingar till i första hand konsumentkooperativa företag och även företräder deras direkta politiska intressen.

En del statsmakter i de flesta världsdelar har under 1900-talet tagit till sig och använt delar av det kooperativa idégodset på sätt som i vissa öron har gett begreppet kooperation en tvivelaktig klang. Mest iögonenfallande har kanske varit Sovjetunionen och det gamla europeiska östblocket där "kooperativ" i olika former startades och kontrollerades av staten. (I vissa fall hade dock sådana företag en större grad av självstyre och delaktighet från berörda människors sida än

mer regelrätt statskontrollerade företag.) Även i länder som Sverige har Kooperation och de stora kooperativa företagen i olika läger – mer eller mindre välgrundat – associerats med vissa politiska intressen och manövrer. (Men så förhåller det sig förstås även med andra verksamhetsformer från privat näringsliv till offentlig sektor.)

Inom Internationella Kooperativa Alliansen har rörelsedimensionen efter hand uttryckts i nya kooperativa principer som lagts till Rochdale-principerna. Varje kooperativ förening som är medlem i IKA ska enligt dessa inte bara driva sitt företag utan också vara en aktiv samhällsaktör genom att sprida den kooperativa modellen till fler, stärka rörelsen genom att samarbeta med andra kooperativa föreningar på alla nivåer från lokal till internationell samt arbeta för hållbar utveckling i sina lokalsamhällen.

En annan uppsättning kooperativa principer är uppkallade efter den tyske borgmästaren Friedrich Wilhelm Raiffeisen. Han tog vid mitten av 1800-talet initiativ som lade grunden för en framgångsrik internationell kooperativ bankrörelse, med lokala sparlåneföreningar (credit unions). Principerna har stora likheter med IKA:s, men skiljer sig genom att de betonar att en kooperativ förening inte kan ha några andra uppgifter än att tjäna medlemmarna genom sin ekonomiska verksamhet. Den internationella Raiffeisen-unionen menar att den kooperativa föreningen tjänar sociala syften bara indirekt, genom att stärka medlemmarnas ekonomi och deras möjlighet att ta ansvar för sig själva, tillämpa demokratiska principer, bejaka fri konkurrens och sätta individen i fokus.

Man kan alltså se att olika typer av kooperativa företag i olika branscher och länder har skilda idébakgrunder och även kopplingar till olika moderna intressen och ideologier. Idén om arbets- eller medarbetarkooperation ser från mitten av 1800-talet ut att ha en nära koppling till socialistiska och sociala reformrörelser. Samtidigt har fackföreningsrörelsen, inte minst i länder som Sverige, varit motsträvig. Konsument- och bankkooperation har ofta haft liberala kopplingar, medan lantbruks- och i Sverige även skogsbrukskooperationen har haft nära förbindelser med bonderörelser och deras politiska partier. Men det finns gott om undantag och variationer i denna bild.

” Stärka medlemmarnas ekonomi och deras möjlighet att ta ansvar för sig själva, tillämpa demokratiska principer, bejaka fri konkurrens och sätta individen i fokus. ”

Det förefaller som om den kooperativa idén med tiden kommit mer i fokus som gemensam nämnare och grund för samverkan mellan olika kooperativa intresseorganisationer och idériktningar. En del motsättningar ser ut att ha bryggats över. En orsak kan vara gemensamma svårigheter att få gehör för krav på kooperationsfrämjande politiska åtgärder och reformer, oavsett partipolitiska majoriteter i regeringar och parlament.

KOOPERATIVA DRIVKRAFTER

Trots de politiska kopplingarna och den samhällsförändrande potentialen hos kooperativt företagande är de kooperativa företagens primära drivkraft en annan. Kärnan i den kooperativa idén är att de som äger och driver ett sådant företag gör det för att få möjlighet att ta del av verksamheten. Alltså det som ibland kallas självhjälp. Det ser alltså ut som att vi behöver skilja mellan engagemang och drivkrafter i ett kooperativt företag och för Kooperation och kooperativt företagande.

Vidare kan vi se att de tre huvudsakliga utgångspunkterna för ett kooperativt engagemang (i eller för) verkar vara följande:

- En möjlighet att tillgodose behov som inte tillgodoses på annat sätt.
- Ett sätt att förändra samhället genom nya former för näringsliv och ekonomi.
- En företags- och verksamhetsform som är ett alternativ till toppstyrda vinstdrivande företag eller offentlig byråkrati.

Dessa utesluter inte varandra men är mer eller mindre framträdande hos olika idétraditioner, organisationer, företag och personer. För medarbetarkooperativa företag är ofta den kooperativa formen ett starkt motiv i sig, medan det för brukarkooperativ i första hand handlar om att tillgodose behov. För den nyare Kooperationen sammantaget, åtminstone i

Sverige, är inte samhällsförändrarmotivet lika tydligt som det har varit i stora delar av den äldre Kooperationen. Möjligen finns ett samband med förekomsten av samlivsorganisationer. Företag som kan räknas till den nya Kooperationen i Sverige är till största delen inte anslutna till sådana.

Det kan också vara skillnad på vad som engagerar och driver enskilda personer i kooperativa företag och organisationer, till exempel ett samhällsengagemang, och syftet med den gemensamma verksamheten. (Men medlemmar – eller för den delen anställda – med ett gemensamt engagemang i en samhällsfråga har ofta visat sig kunna göra avtryck i företagets sätt att agera, även om det inte är motiverat av ändamålet. Det kan betyda att företaget delvis agerar för allmännyttan och inte bara för medlemsnytta. Det här har antagligen med de demokratiska beslutsformerna och idealen att göra.)

Internationella Kooperativa Alliansen som företrädare för en kooperativ rörelse har ett tydligt fokus på samhällsförändring. Men även enskilda kooperativa företag har ofta genom historien gett uttryck för sådana perspektiv, mest synligt genom personer som engagerat sig i federationer på nationell nivå. HSB och KF är två tydliga svenska exempel, där profilstarka ledare gett målade visioner av hur deras affärsverksamheter är fröet till ett nytt samhälle. När företagets uppbyggnadsperiod har passerats har visionerna i regel tonats ned och andra typer av ledare har tagit vid.

KOOPERATION OCH ANNAT FÖRETAGANDE

För att tydliggöra den kooperativa företagsformens särskilda egenskaper ska vi här peka på skillnader och likheter mellan den kooperativa idén och i första hand idén om aktiebolaget. Andra former av företag som till exempel offentlig verksamhet eller så kallade levebrödsföretag har likheter både med kooperativa företag och med bolag.

De flesta komponenter som är viktiga i ett kooperativt företags uppbyggnad och sätt att fungera finns även hos andra företag och vice versa. Men de kan se olika ut och ta sig olika uttryck. Här nedan går vi igenom ett antal sådana centrala komponenter.

BEHOV

Behov är grunden för såväl kooperativa som andra företag, eftersom det måste finnas en efterfrågan på den vara eller tjänst som de levererar. På det sättet måste alla företag göra nytta, det vill säga tillgodose behov eller åtminstone önskningar, för att få intäkter och överleva. Men även anställda och andra som är verksamma i företagen förväntar sig att få behov tillgodosedda.

” Kooperativa företag är primärt inriktade på olika slags behov beroende på om det är kunder, anställda, leverantörer eller andra som är medlemmar.”

Det handlar om försörjning, trygghet, personlig utveckling, självförverkligande, delaktighet i samhället, samhörighet, status, prestation, göra nytta, med mera. Kooperativa företag är primärt inriktade på olika slags behov beroende på om det är kunder, anställda, leverantörer eller andra som är

medlemmar. Oavsett vilket är medlemmarnas primära intresse att få sina behov tillgodosedda och de skapar och styr företaget med det syftet.

ENTREPRENÖRSKAP

Den svenska näringspolitiska myndigheten Tillväxtverket definierar entreprenörskap på följande sätt:

- Entreprenörskap är en dynamisk och social process, där individer, enskilt eller i samarbete, identifierar möjligheter och gör något med dem för att omforma idéer till praktiska och målinriktade aktiviteter i sociala, kulturella och ekonomiska sammanhang.

” Internationellt sett finns ofta en namngiven grundare eller initiativtagare.”

Denna definition ser ut vara giltig för entreprenörskapet i kooperativa företag såväl som i andra. Alla typer av företag och organisationer byggs och drivs av samspel mellan människor och mellan idé och praktik. Det som särskiljer den kooperativa idén är hur det sociala samspelet formas i det företag som kanaliserar entreprenörskapet. Gruppen och samarbetet har en mer central roll än i andra företagsformer. Samtidigt finns många exempel på att en enskild person stått för idén och initiativet till ett kooperativt företag. Internationellt sett finns ofta en namngiven grundare eller initiativtagare. .

SAMARBETE

Kooperation betyder samarbete. Som grund för hushållning – som ekonomisk princip – skiljer den sig från marknadsekonomi och politisk ekonomi.

Individer går samman för att med gemensamma resurser tillgose gemensamma behov. Människor samarbetar förstås även i de båda andra ekonomier. Men de gör det på andra premisser, med andra drivkrafter.

ÄGARE

Kooperativa företag är liksom andra företag (med undantag för enskilda firmor) juridiska personer med ägare. Men i kooperativa företag kallas ägarna också medlemmar, vilket markerar att det för den enskilde är intresset att få del av verksamheten som är det primära. Inte, som i andra företag, ägandet och den avkastning det kan ge i form av lön eller utdelning. Ägandet i kooperativa företag är först och främst viktigt gentemot omvärlden, genom att ingen annan än medlemmarna gemensamt har någon makt genom ägande. Internt däremot är det inte de enskilda medlemmarnas kapitalägande som styr företagets agerande

” Nyckeln är deltagandet i verksamheten.”

Medlems- eller delägarskapet är liksom i andra privata företag, men i motsats till den offentliga sektorn, frivilligt. Däremot skiljer det sig från andra privata företag genom att det är öppet för vem som helst som kan och vill ta del av verksamheten och följa företagets stadgar. Nyckeln är deltagandet i verksamheten. Endast den som deltar får vara medlem och dessutom är antalet deltagare av olika naturliga anledningar begränsat i många verksamheter. Exempelvis antalet föräldrar i en föräldrakooperativ förskola eller antalet anställda i ett medarbetar-kooperativt företag. Därmed är också antalet möjliga medlemmar vid varje tidpunkt begränsat. Även om

principen är att den som deltar också ska vara medlem, varierar det mellan kooperativa företag i vilken mån enskilda personer kan ta del av verksamheten utan att bli medlem.

KAPITAL

Pengar, det vill säga finansiellt kapital, är det som oftast avses med begreppet kapital. De allra flesta företag oavsett sort behöver i någon utsträckning finansiellt kapital. Även om det bara handlar om att köpa en skoputsutrustning eller en dator behövs några tusenlappar att investera. Knappast någon kan börja tjäna pengar på sitt företag utan att först lägga ut lite, som binds i någon form av tillgång. Här skiljer sig inte kooperativa och andra företag.

Idén med aktiebolag som form för företagande är att en produktiv verksamhet kan åstadkommas tack vare att någon eller några personer är villiga att satsa pengar. Dessa behöver inte ha något intresse i själva verksamheten, de förutsätts i stället vara motiverade av utsikterna att få avkastning på sitt satsade finansiella kapital. Som aktiebolag juridiskt är uppbyggda betraktas det finansiella kapitalet som företaget viktigaste tillgång och därför grunden för makt.

Man kan säga att det kooperativa företaget i sin grundkonstitution i mycket större utsträckning bygger på socialt kapital och även humankapital. Medlemmarnas bidrag i form av tillit till varandra och det gemensamma projektet, förmåga till samarbete, engagemang, kunskap, erfarenheter och nätverk är helt grundläggande.

KUNDER

Även kooperativa företag måste göra affärer. De behöver vara lönsamma för att kunna fullgöra sin uppgift långsiktigt. Det finns alltså ett intresse av att sälja så mycket som möjligt. Särskilt konsumentkooperativa företag har dock olika självpåtagna inskränkningar av vad som får säljas och hur det får gå till. På det sättet styr medlemmarnas konsumentintresse verksamheten, vilket är något som inte förekommer i andra företag.

”Även kooperativa företag måste göra affärer. De behöver vara lönsamma för att kunna fullgöra sin uppgift långsiktigt.”

MARKNAD

Det ser ut som att kooperativa lösningar ofta har uppstått när en befintlig marknad (eller offentliga tjänster) inte har klarat av att möta människors eller företags behov. Man har i princip dragit sig undan från marknaden och skapat ett system för samarbete som kan tillgodose behoven. De flesta kooperativa företag blir emellertid (redan från början eller med tiden) samtidigt aktörer på en marknad, genom att dels befintliga, dels potentiella medlemmar kan välja andra alternativ. Liksom andra företag finns ett kooperativt sådant dessutom på flera marknader. Ur huvudintressenternas (medlemmarnas) perspektiv är det antingen en konsumentmarknad, en företagsmarknad eller en arbetsmarknad som är den primära. På just den marknaden kan det kooperativa företaget förväntas agera annorlunda än konkurrerande företag av andra slag. Däremot är det i princip inget som säger att det skiljer sig från andra på övriga marknader, även om kooperativa företag ofta verkar anstränga sig för att tillämpa kooperativa värden och principer även på dessa.

Här kan också nämnas att det är med utgångspunkten att det som erbjuds medlemmarna har ett marknadsvärde som man pratar om att ett kooperativt företag gör ekonomisk nytta för sina medlemmar. Formuleringen i lagen om ekonomiska föreningar att föreningen ska ”främja medlemmarnas ekonomiska intressen” syftar på detta.

ANSTÄLLDA

Kooperativa företag har liksom företag av andra slag anställd personal. Dessa personer har olika roller beroende på typen av kooperativt företag. I princip är det ingen skillnad på att vara anställd i ett konsument- eller ett producentkooperativt företag och att

vara det i andra typer av företag. Det är i det medarbetarkooperativa företagen som man som anställd och medlem har en särskild position som huvudintressent i företaget.

TILLVÄXT

Det är en utbredd uppfattning att tillväxt behövs för samhällets bästa. För att fler ska få jobb och kunna försörja sig och för att fler ska få tillgång till det som produceras. Tillväxten ses som källan till välstånd. Uppfattningen är att företagets vilja att tjäna mer pengar är tillväxtens motor. Den driver dem att ständigt försöka växa. Andra idéer om varför man ska producera en vara eller en tjänst betraktas av många som tillväxthämmande.

”Men skälet är att göra bättre långsiktig nytta för medlemmarna, inte att öka vinsten.”

Kooperativa företag kan ha olika skäl att vilja växa. Att vara stor innebär ofta styrka i olika avseenden. Men skälet är att göra bättre långsiktig nytta för medlemmarna, inte att öka vinsten. Det gör att det kan finnas alternativa strategier. Nära tillhands för ett kooperativt företag ligger att samverka med andra i stället för att själv växa. För övrigt ligger det i den kooperativa formen att medlemmarnas bestämmande inflytande ofta blir problematiskt i strukturer som omfattar väldigt många och väldigt mycket. Därför är det en utmaning för ett kooperativt företag som växer att förändra sina former för den demokratiska styrningen.

DEMOKRATI

Demokratin i vårt samhälle, det vill säga människors makt över och styrning av sina gemensamma livsvillkor, rör vissa delar av livet, men inte andra. Verksamhet som har med arbete, produktion och konsumtion utanför den offentliga sektorn att göra är mestadels inte föremål för demokratisk styrning (utöver det politiskt beslutade regelverket). Samtidigt är de flesta vuxna arbetsföra mer involverade i sådan verksamhet än i något annat, räknat i såväl tid och pengar som andra resurser.

Såväl inom politiken som inom det civila samhället och det privata näringslivet diskuteras och prövas idéer om demokratisering av näringslivet och företagen. Från politiskt håll har det handlat om exempelvis statligt ägande av företag, löntagarfonder och medbestämmandelagstiftning. Inom civilsamhället om föreningsbaserat företagande inklusive koope-

ration. I privata näringslivet om till exempel självstyrande team, platta organisationer och personalägande. I varierande utsträckning sätts fokus på ägande, styrning eller arbetsorganisation. Det finns alltså inga givna former för demokrati i företag. Men det är uppenbart att det från olika utgångspunkter betraktas som önskvärt att gå i den riktningen.

Inte heller de kooperativa företagen uppvisar en entydig modell för demokratisk styrning. Dels är det olika typer av intressenter som har makten och omfattas av demokratin i olika typer av kooperativa företag; konsumenter/brukare, anställda eller producerande företag. Dels varierar de demokratiska strukturerna och processerna beroende på företags storlek och andra faktorer. Det som är gemensamt är principen att de vars behov företaget syftar till att tillgodose (se avsnittet Behov ovan) är de som ska utöva den demokratiska styrningen.

Det förekommer kooperativa företag som har två eller fler kategorier av huvudintressenter. Föräldra- och personalkooperativa skolor och förskolor är ett svenskt exempel. Utgångspunkten är att grupperna har ett gemensamt intresse av att driva och utveckla verksamheten och därför ska dela makten över den. I olika sammanhang diskuteras möjligheterna att bygga kooperativa företag på flera intressenter och därigenom bredda delaktigheten och den demokratiska styrningen till fler berörda. I bland annat Italien och Storbritannien finns vid det här laget omfattande erfarenhet av sådana lösningar (se avsnittet Branscher och typer... nedan).

SAMHÄLLSANSVAR

Sedan ett par decennier är samhällsansvar en aspekt av företagande som uppmärksammas allt mer. Idén är att företag frivilligt ska ta ansvar för mer än att driva en lönsam verksamhet. Många företag verkar i det rådande klimatet göra bedömningen att de har goodwill och bättre relationer – såväl med omvärlden och kunderna som med medarbetarna – att vinna på att framstå som ansvarstagande. Något som i sin tur antas vara bra för affärerna, åtminstone på sikt. Företag låter personal göra frivilliginsatser i ideella organisationer på betald arbetstid, de sätter av en del av intäkterna till gåvor till organisationer, de sponsrar sociala eller kulturella projekt, med mera. Definitionen av samhällsansvar varierar, men tenderar ofta att röra områden inom eller i gränslandet till det offentliga åtagandet (i takt med att detta har minskats och företag också har tagit över allt mer av driften av den offentliga verksamheten). Däremot talas det sällan om att företag tar samhällsansvar genom att tillgodose behov, ge människor

försörjning, följa lagen och betala skatt. Troligen för att detta anses vara nödvändiga och inte självvalda förutsättningar för att kunna leva upp till ansvaret gentemot ägarna att vara lönsamt. Men av någon anledning väntar sig många mer än så av företagen.

Samhällsansvar i kooperativ tappning handlar om att människor själva tar ansvar för sin situation och sina behov. Grunden för det kooperativa företaget är att det tar på sig ett ansvar för att lösa ett specifikt behov. De skapar möjligheter för människor att försörja sig, leva goda liv och bidra till samhället. Genom att metoden är samverkan och demokratisk organisering involveras människor. På så sätt har det kooperativa företaget ofta en stark förankring i lokalsamhället och är en angelägenhet för många. Det verkar därför ligga nära tillhands för de flesta kooperativa företag att bete sig etiskt och ansvarsfullt både internt och gentemot omvärlden. Sedan varierar även denna aspekt med vilken form av kooperativt företag det handlar om. Exempelvis har vissa konsument- och producentkooperativa företag möjlighet att löpande ta emot fler medlemmar. På så sätt innebär också det öppna medlemskapet ett påtagligt ansvarstagande.

” Genom att metoden är samverkan och demokratisk organisering involveras människor. På så sätt har det kooperativa företaget ofta en stark förankring i lokalsamhället och är en angelägenhet för många. ”

Det som skiljer kooperativa företag från andra i detta avseende är inte så mycket vad man faktiskt gör som innebörden i själva begreppet ansvar. Det kooperativa företags primära ansvar är att tillgodose medlemmarnas behov och önskningar och inget annat. I den mån dessa behov kan betecknas som sociala eller samhälleliga tar företaget ett socialt ansvar. Det är beständigt och det syftar inte till något annat, utan är själva ändamålet.

KOOPERATION | **VERKLIGHETEN**

Det första kapitlet var tänkt att ge en förståelse av Kooperation och kooperativt företagande som idé och teori. I det här kapitlet tar vi upp olika sidor av den kooperativa verkligheten, delvis med hjälp av exempel från några europeiska länder inklusive Sverige. Syftet är att ge en bild av hur kooperativt företagande kan tillämpas utifrån varierande förutsättningar. Vi tar upp historiska och strukturella faktorer som kan driva fram en utveckling, underlätta eller hindra. Vår utgångspunkt är Sverige och vad vi med våra förutsättningar kan lära av framgångar och misstag som gjorts hittills.

Det viktigaste för oss är att bidra till en insikt om möjligheter med den kooperativa idén. Därför har vi fokus på konkreta och specifika erfarenheter och förhållanden.

KOOPERATIVA SLÄKTINGAR

Det finns tecken på att perspektiv och definitioner breddas, vad gäller synen på Kooperation i näringslivet och samhället. Ett exempel är den brittiska samarbetsorganisationen Co-operatives UK som i sin årliga kartläggning av den kooperativa sektorn och ekonomin i Storbritannien inkluderar företag som inte följer alla (IKA:s) kooperativa principer, olika slags ömsesidiga företag, företag som ägs av medarbetare direkt eller genom gemensam stiftelse e.d., kooperativ med allmännyttiga ändamål samt flerintressent(multi-stakeholder)kooperativ. Det innebär att många företag som inte använder begreppet kooperativ om sig själva inkluderas. Samtidigt fångar man därigenom ett större kooperativt inslag i samhället. Ett företag som Storbritanniens största varuhuskedja John Lewis Partnership står därmed på andra plats på listan över landets största kooperativa företag.

” Ett företag som Storbritanniens största varuhuskedja John Lewis Partnership står därmed på andra plats på listan över landets största kooperativa företag.”

Praktiken visar på en mängd olika variationer på det kooperativa temat. Idéer om samarbete, deläggande, delaktighet och olika slags nytta tillämpas i alla slags företag och organisationer. Såväl ”offentliga”, ”privata” och ”ideella” som ”kooperativa”. Samtidigt visar företag som sätts och drivs under kooperativ flagg upp en bred palett av realitetsanpassning. Den kooperativa idén räcker ofta inte för att beskriva dessa företag. Helheten rymmer även här andra delar än enbart ”kooperativa”. Sammantaget ger detta anledning att vara öppen för att företag och organisationer över hela fältet har större eller mindre inslag av den kooperativa idén¹.

I det omedelbara gränslandet till den ”rena” kooperativa idén finns några relativt väldefinierade verksamhetsformer. Det handlar om ömsesidiga företag, kundägda företag, personalägda företag, kedjeföretag, samfälligheter, (ideella) föreningar med (delvis) ekonomisk verksamhet och (delvis) ekonomiskt syfte samt flerintressentägda företag med allmännyttigt syfte. Något längre bort finns exempelvis sparbanks och verksamhetsdrivande stiftelser. Internationellt finns ytterligare andra varianter. Dessutom finns företag som inte lika lätt låter sig klassificeras.

¹ <http://publikationer.tillvaxtverket.se/ProductView.aspx?ID=1961>

Som vi har sett kan det diskuteras i vilken mån företag av dessa olika typer kan betecknas som "kooperativa". Det är i grund och botten en bedömningsfråga utifrån hur man viktar olika komponenter i den kooperativa idén. Somliga tycker att det formella demokratiska beslutsfattandet väger tyngst. Andra menar att medlemmarnas konkreta delaktighet i verksamheten är helt central. Medan ytterligare andra ser självhjälpsdimensionen som avgörande eller vill ställa krav på lika ägande och överskottsfordelning efter deltagande. Kriterierna är alltså utifrån den kooperativa praktiken inte givna.

Idag är det inte ovanligt att även börsnoterade bolag lyfter fram och agerar efter värden som är centrala i den kooperativa idén. Motiven ser ut att vara dels imagemässiga bedömningar, men också direkt affärsmässiga motiv, att erfarenhet och forskning säger att det är lönsamt. Det kan till exempel se ut som i det amerikanska industriföretaget Parker Hannifin Corporation med 60 000 anställda i 50 länder, varav ca 300 i Borås. Här lyfts begreppet "tillsammans" fram och syftar dels på att möta kundernas behov i samverkan med dem, dels på företagskulturen som ska präglas av lagarbete, engagemang, inflytande, ansvar, delaktighet i beslut och problemlösning, möjligheter till lärande

och personlig utveckling, hederlighet, respekt och etik. Företagets styrka kommer ur de relationer medarbetarna skapar med varandra, kunderna och omvärlden, menar man. Det man kallar "vinnande kultur" inkluderar en strävan att höja levnadsstandarden genom ansvarig global resurshushållning och att stödja det lokala samhället. Kulturen bygger på "employee empowerment" som omfattar regler för samarbete och innefattar att varje idé och varje medarbetares röst ska räknas. De anställda förväntas visa alla företagets intressenter samma respekt som också ska präglade relationerna inom företaget.

”Idag är det inte ovanligt att även börsnoterade bolag lyfter fram och agerar efter värden som är centrala i den kooperativa idén.”

Det ligger naturligtvis en utmaning för den kooperativa idén i det som på sikt händer med företag som detta. Förutsatt att de kan leva upp till föresatserna och genomsyras av samma slags värden som kooperativa företag, kommer de då att bevisa att det inte behövs kooperativt ägande och kooperativ styrning? Eller kommer de på vägen att förändras i grunden?

HUR MYCKET KOOPERATION FINNS DET I **VÄRLDEN?**

Rubrikens fråga faller sig naturlig när man intresserar sig för Kooperation som globalt samhällsfenomen. Men den är inte lätt besvara. Anledningen är att det saknas heltäckande och tillförlitlig statistik. I stället är det vanligt med olika motstridiga siffror över kooperativt företagande i ett land. Som i mycken statistik är definitioner här en springande och svag punkt, inte minst utifrån resonemanget i föregående avsnitt. Det rimliga kriteriet är att ett företag ska förverkliga den kooperativa idén. Detta har ofta tillämpats genom att företagets eventuella medlemskap i en kooperativ samarbetsorganisation får avgöra om det kommer med i statistiken eller ej. Lagstiftning och officiella nationella klassificeringar har också stor betydelse för vilka företag som betraktas som kooperativa.

Med tillgänglig statistik går det ändå att verifiera att kooperativt företagande är världsomspännande, engagerar många människor och har förmåga att bära betydande delar av produktion och konsumtion i olika branscher. För vårt syfte är detta egentligen tillräckligt.

”I fyra av världens länder utgör den kooperativa ekonomin över 10 och upp till 20 procent av BNP, nämligen i Nya Zeeland, Holland, Frankrike och Finland.”

Vår slutsats grundar sig på den hittills grundligaste statistiska kartläggningen, gjord på FN:s uppdrag 2013-2014². Den var det första försöket någonsin att räkna den globala omfattningen av kooperativt företagande oberoende av företagets samhällssekter och medlemskap i samarbetsorganisationer. Det framhålls att denna första så kallade Global Census

on Co-operatives är en sammanställning av bästa tillgängliga data, med många tänkbara felkällor. Därför ska den inte betraktas som mer än en god början.

Siffrorna bygger på data från 145 länder. Dessa har enligt undersökningen tillsammans 2,6 miljoner kooperativa företag, varav nästan 2 miljoner i Asien. När det gäller antalet medlemmar är siffran drygt en miljard, men dels gäller denna i praktiken antal medlemskap (dvs tar inte hänsyn till att en och samma person kan vara medlem i flera kooperativa företag), dels inkluderas även kunder. Det finns också en siffra på antalet anställda som är 12,6 miljoner, men den baseras på bara 770 000 av företagen. Den skiljer sig också stort från andra uppskattningar som bland andra FN-organet ILO gjort, på allt från 100 till 250 miljoner anställda.

2,6 MILJONER KOOPERATIVA FÖRETAG

I fråga om tillgångar och omsättning konstateras att de kartlagda kooperativa företagen tillsammans motsvarar en ekonomi som jämfört med nationella ekonomier kommer på femte plats i världen. Slutligen kommer undersökningen fram till att i fyra av världens länder utgör den kooperativa ekonomin över 10 och upp till 20 procent av BNP, nämligen i Nya Zeeland, Holland, Frankrike och Finland.

Den mest adekvata slutsatsen utifrån denna kartläggning är som sagt att den globala Kooperationens omfattning utan tvekan är betydande.

² <http://www.un.org/esa/socdev/documents/2014/coopsegm/grace.pdf>

JAN SCHIETTECATTE

INTERNATIONELLA KOOPERATIVA ALLIANSEN, IKA:

"En miljard kooperativa medlemmar"

– Det är omöjligt att avgöra det exakta antalet kooperativ i världen. Inom Internationella Kooperativa Alliansen (IKA) gör vi ändå den grova uppskattningen att det finns omkring en miljard medlemmar i kooperativa företag världen över. Det är ungefär tre gånger så många som alla världens aktieägare, säger Jan Schiettecatte, en av cheferna vid IKA.

Jan Schiettecatte konstaterar också att det skett en successiv ökning av kooperativa företag under de senaste årtiondena. Han håller särskilt fram några talande exempel.

– I Frankrike har antalet anställda i kooperativa företag ökat med 4 procent sedan 2013, särskilt snabb har ökningen varit under det senaste året. I Italien ser vi en snabb ökning av kooperativa företag sedan 2007. Totalt har ökningen varit omkring 20 procent och den har varit särskilt påtaglig under senare år. I Spanien har över 30 000 personer fått jobb i kooperativa företag sedan den ekonomiska krisen 2008. Totalt har 3 760 nya kooperativa företag bildats i Spanien. Bara under 2013 bildades 950 nya kooperativa företag i landet.

Enligt Jan Schiettecatte har de flesta nya jobben tillkommit i traditionella kooperativa företag och ungefär hälften så många i nybildade kooperativ.

– Men i båda fallen handlar det om ett hållbart ägarskap. Kooperativa företag matchar människors ekonomiska, sociala och miljömässiga intressen. Detta är något som ofta kallas "trefaldig hållbarhet". Detta är också antagligen orsaken till att kooperativa företag brukar klara ekonomiska kriser någorlunda bra.

En tydlig tendens, menar Jan Schiettecatte, är att framgångsrika kooperativa företag ofta har en långsam men kontinuerlig ökning av antalet anställda.

– I andra företag är ofta kasten snabbare. De kooperativa företagen har ett mer långsiktigt tänkande.

En slutsats, säger Jan Schiettecatte, är att kooperativa företag på ett effektivt sätt bidrar till en hållbar ekonomi och till människors sociala trygghet.

– IKA:s roll i denna process är att på global nivå understödja den kooperativa tanken.

– IKA eller "Alliansen" som vi föredrar att kalla oss etablerades 1895 i syfte att marknadsföra den kooperativa företagsmodellen. I dag representerar IKA 272 kooperativa organisationer i 94 länder. Medlemmarna består både av nationella kooperativa förbund och av enskilda kooperativa organisationer.

Enligt IKA:s analyser finns i dag stora möjligheter för den globala kooperativa rörelsen. Ordföranden i IKA, brittiska Pauline Green, hävdar att kooperativ är den mest "realistiska, effektiva och hållbara företagsmodellen". Samtidigt menar hon att det finns stora utmaningar.

– I politiken och de globala handelsförhandlingarna dominerar de traditionella storföretagens perspektiv. Av detta har IKA dragit slutsatsen att vi måste finnas med och vara synliga i fler globala forum. Men det betyder också att vi måste bli mer transparanta och bli bättre på information, säger Pauline Green. Jan Schiettecatte lägger till:

– Kooperativa företag är först och främst företag. Det betyder att de delar samma utmaningar som andra företag. En av dessa är den åtstramningspolitik som bedrivs i hela västvärlden. Det behövs kraftigare ekonomiska stimulanser för att få fart på ekonomin igen. I det sammanhanget är det viktigt att se att kooperativa företag delvis behöver särskilda regelverk. IKA arbetar aktivt gentemot globala och regionala institutioner för att lyfta fram de kooperativa företagens speciella villkor. Målet måste vara att det ska bli enklare att bilda kooperativa företag och att det ska bli enklare att få dem att växa.

BRANSCHER OCH TYPER AV KOOPERATIVA FÖRETAG

Globalt förekommer kooperativa företag i de flesta branscher. Tjänsteproduktion dominerar, medan storskalig varuproduktion inte är lika vanlig³. I många branscher förekommer såväl konsument- som producent- och medarbetarkooperativa företag. Om man ser till nystartade kooperativa företag i Sverige i form av ekonomiska föreningar så fanns 16 procent – av de ca 3 500⁴ som 2012 hade startat under de senaste 10 åren – inom vård, skola och omsorg. Olika företagstjänster och -service samt verksamhet inom medier, kultur, nöje och fritid utgjorde nästan hälften, 47 procent, av företagen. Ur ett svenskt perspektiv finns det några kooperativa sektorer och modeller som vi tycker är särskilt värda att uppmärksamma, där goda exempel finns i andra länder.

” Banker och andra typer av kreditinstitut – bland annat sparlåneföreningar (Credit Unions) – är globalt sett en av de största kooperativa branscherna, med kunderna som medlemmar. ”

Banker och andra typer av kreditinstitut – bland annat sparlåneföreningar (Credit Unions) – är globalt sett en av de största kooperativa branscherna, med kunderna som medlemmar. Även i relation till andra företag i branschen är det kooperativa inslaget på många håll betydande, inte minst i många europeiska länder. Utöver de banker som i sig är kooperativa har konsumentkooperativa detaljhandelsföretag i flera länder – bland andra S-gruppen i Finland, Co-operative Group i Storbritannien och svenska KF – startat eller förvärvat bankverksamhet i form av dotterbolag.

Tyskland är det land som brukar anges som de kooperativa bankernas vagga. Idag finns där ca 1 100 lokala kooperativa banker med 18 miljoner medlemmar. Dessa samverkar i två kooperativa centralbanker, varav de allra flesta i DZ Bank som i samlade tillgångar är en av Tysklands allra största banker⁵. I Finland har drygt två hundra lokala kooperativa banker samlade i OP-Pohjola-gruppen och POP Pankki-gruppen tillsammans en marknadsandel på nästan 40 procent och är därmed större än alla enskilda konkurrenter⁷. Holländska Rabobank samt franska Crédit Agricole, Crédit Mutuel och BPCE är andra exempel.

De kooperativa bankerna är alltså tillsammans stora aktörer på bankmarknaden, men kännetecknas samtidigt i hög grad av lokal förankring och närhet till kunder och medlemmar, genom självständiga lokala enheter och ett finmaskigt kontorsnät.

” Tyskland är det land som brukar anges som de kooperativa bankernas vagga. ”

En annan kategori är kooperativa företag där de anställda är medlemmar. Sådana är en viktig del av nykooperationen i Sverige, men är traditionellt ovanliga här. De svenska medarbetarkooperativa företagen är till allra största delen tjänsteföretag. Utöver dessa förekommer och har förekommit en del medarbetarägda företag inom tillverkningsindustrin. De har i många fall uppkommit genom att de anställda har tagit över ägandet som ett sätt att rädda företaget och arbetstillfällena i ett krisläge.

Medarbetarägda företag som inte kallar sig kooperativ har ofta starka kooperativa drag. På listan över Storbritanniens 100 största kooperativa företag 2014, som organisationen Co-operatives UK har sammanställt, ingår förutom kooperativ där de anställda har direkt ägande och kontroll även företag som ägs av medarbetarna genom en personalstiftelse eller liknande och andra företag som "eventuellt inte följer alla kooperativa principer"⁸. Förutom medarbetarägda tjänsteföretag i olika branscher finns tre stycken industriföretag på listan. Samtliga är ombildade från mer traditionellt ägda företag. Det gäller även det näst största företaget på listan, John Lewis Partnership, som driver Storbritanniens största varuhuskedja samt en livsmedelskedja. Det är landets största medarbetarägda företag med 90 000 fast anställda och tillika partners.

I den italienska regionen Emilia Romagna finns många mindre varutillverkande medarbetarkooperativa företag, ofta med ursprung i lokalt hantverk, men även större. I staden Imola finns en av de största keramiktillverkarna i Europa, Cooperativa Ceramica d'Imola.

John Lewis Partnership, som driver Storbritanniens största varuhuskedja samt en livsmedelskedja. Det är landets största medarbetarägda företag med 90 000 fast anställda och tillika partners.

Den medarbetarkooperativa företagsgruppen Mondragon i den spanska regionen Baskien har drygt 60 000 anställda i Spanien samt ytterligare ca 10 000 i andra länder (2013). I gruppen ingår 103 kooperativa företag och 122 dotterbolag, varav flera industriföretag med produktion av allt från gaffeltruckar och vitvaror till trävaror. I Mondragon-gruppen ingår även bank, försäkringsbolag, utbildning och FoU inklusive eget universitet samt

detaljhandelskedjan Eroski. Den sistnämnda drivs av personal och konsumentmedlemmar gemensamt. I Spanien som helhet var drygt 80 procent av de nya kooperativa företag som startade 2013 medarbetarkooperativa⁹.

Inom hälso- och sjukvård förekommer många olika typer av kooperativa företag, inte minst flerintressentmodeller (multi-stakeholder). Patienter och brukare, anhöriga, personal och finansiärer är grupper som kan gå samman om att driva en verksamhet. Här har Italien genom sin modell för sociala kooperativ (se avsnittet Lagstiftning nedan) och även delstaten Quebec i Kanada varit föregångare. Länder som Storbritannien, Frankrike, Spanien och Portugal har tagit efter. I den italienska staden Bologna stod sociala kooperativ för några år sedan enligt uppgift för upp till 85 procent av den offentliga omsorgen¹⁰. I Lazio-regionen ("Stor-Rom") samverkar sociala kooperativ med olika roller och uppgifter inom primärvården i konsortiet CAP, med syftet att skapa en sammanhängande vårdkedja av hemtjänst och hälsovård, apotek, allmänläkare, sjukgymnastik och diagnoslaboratorium. Modellen har spridit sig till fler regioner¹¹.

Två tredjedelar av alla apotek i Schweiz är anslutna till ett gemensamt kooperativ som tillhandahåller administrativa och finansiella tjänster till medlemsföretagen. Liknande modeller finns i flera länder bland annat för inköp av läkemedel och påminner om vissa svenska kedjeföretag i andra branscher.

60 000 ANSTÄLLDA I SPANIEN SAMT YTTRELLIGARE CA 10 000 I ANDRA LÄNDER

Begreppet social franchising har på senare år satt fokus på möjligheten att sprida kooperativa och sociala företag genom att efterlikna kommersiella franchise-modeller. Men social franchising har

3 <http://www.un.org/esa/socdev/documents/2014/coopsegm/grace.pdf>

4 Bostadsrättsföreningar undantagna. Beräknat på utdrag från SCB:s Företagsregister 2013.

5 <http://www.dgrv.de/en/cooperatives.html>

6 <https://www.dzbank.de/>

7 http://www.fkl.fi/en/material/publications/Publications/Finnish_banking_in_2013.pdf

8 http://www.uk.coop/sites/storage/public/downloads/co-operative_economy_2014.pdf

9 <http://www.cicopa.coop/Spain-23-more-worker-cooperatives.html>

10 <http://dept.kent.edu/oeoc/oeoclibrary/emiliaromagnalong.htm>

11 <http://productionslps.com/wp-content/uploads/2014/10/CMHSC14-Italy.pdf>

även drag av kooperativa företagssamarbeten och federationer. Det handlar om att underlätta starten av nya företag genom att ge tillgång till kunskap och erfarenheter av framgångsrika affärsmetoder och arbetssätt samt namn och varumärke. Det nya företaget kan anpassas och utvecklas efter lokala förhållanden genom demokratisk styrning samtidigt som det kan dra nytta av skalfördelar och samverkan. 2011 räknade intresseorganisationen ESFN till 12 europeiska länder med social franchising i olika stadier av utveckling¹². Ett exempel är brittiska Care and Share Associates, CASA, som driver medarbetarägd hälsovård och social omsorg. CASA har efter modell av ursprungsföretaget Sunderland Home Care Associates, grundat 1993, hittills etablerat verksamhet på fem orter¹³.

Flerintressentkooperativ har under de senaste tio åren blivit en växande lösning för skolor i Storbritannien. Mer än 700 kooperativa skolor med elever, personal, föräldrar och intressenter i lokalsamhället som medlemmar hade startat fram till mars 2014¹⁴. Dessa har också bildat ett gemensamt kooperativ för olika stödtjänster till skolorna.

Småskalig förnybar energiproduktion är ett område som i flera länder tar sig kooperativa former.

Danmark är här ett föregångsland, vad gäller både själva modellen och utbredningen. 2013 stod vindkraftskooperativ för 85 procent av den vindkraft som producerades i landet. Solel är ett annat exempel, där flera kooperativ har startat i Spanien på senare år¹⁵.

Kooperativa lösningar används i ökande utsträckning till att organisera viktiga lokala samhällsfunktioner. Ofta förenas olika grupper i ett gemensamt intresse av en viss verksamhet. Det kan handla om jordbruk, lokal energiproduktion, äldreomsorg, butiker, bostäder, bredband, med mera. I Storbritannien talar man om Community Enterprise. På senare år har investeringar i lokala projekt och verksamheter genom så kallade community shares blivit vanliga i företag där den juridiska formen är Co-operative Society eller Community Benefit Society. (Den senare är en särskild juridisk form för kooperativa företag med ändamål att tillgodose ett samhällsintresse, som går utöver medlemsintresset hos en viss grupp.) Community shares är liksom förlagsandelar i svensk lagstiftning ett sätt att få tillskott av kapital även från icke-medlemmar, som i sin tur får en begränsad och avtalad avkastning. (Se avsnittet Lagstiftning.)

12 <http://www.theguardian.com/social-enterprise-network/2011/oct/10/social-franchising-effective-european-network>

13 <http://www.casaltd.com/>

14 http://www.sommetinter.coop/files/live/sites/somint/files/pdf/Articles%20scientifiques/2014_13_Shaw.pdf

15 <http://www.occupy.com/article/spanish-citizens-are-now-funding-their-own-solar-power-cooperatives>

NYTT OCH GAMMALT

För den som under senare år har intresserat sig för svensk Kooperation kan begreppen "etablerad" respektive "ny" Kooperation vara bekanta. Uppdelningen uppstod troligen under 1970-talet då det började växa fram fler nya initiativ till uttalat kooperativa företag än under flera decennier dessförinnan.

Den etablerade Kooperationen identifieras som en samling specifika konsument- och producentkooperativa företag. De är förhållandevis stora och gamla, folkrörelsebaserade och partipolitiskt förknippade företag inom ett fåtal branscher, som tydligt har utgett sig för att vara just kooperativa. Lokala kooperativa enheter samverkar affärsmässigt i regionala och nationella strukturer. Det finns alltså inga medarbetarkooperativa företag bland dessa. Företagen och företagsgrupperna finns i branscherna drivmedels-handel (OK), begravingar (Fonus), dagligvaruhandel (KF/Konsum), bostadsbyggande och -förvaltning (HSB och Riksbyggen), stödtjänster till lantbruk och livsmedelsförädling (Lantmännen, Arla, Norrmejerier m.fl. företag i LRF-sfären), samt skogsavverkning och virkesförädling (Södra Skogsägarna m.fl. skogs-ägarföreningar). Två försäkringsbolag (Folksam och Länsförsäkringar), som till formen är ömsesidigt respektive kundägt, räknas ibland in i sfären. Under perioder har de flesta av företagen drivit – och driver fortfarande – verksamhet i närliggande branscher inom varuproduktion, handel och tjänster, genom ägande av företag som i sig inte är kooperativa.

Nykooperationen är betydligt mer småskalig, heterogen och svår fångad. Den finns till största delen i andra och betydligt fler branscher än de etablerade kooperativa företagen. De flesta företagen har uppstått och verkar utan formell knytning till andra kooperativa företag. Många är medarbetarkooperativa. En relativt synlig och välkänd del av nykooperationen är företag med finansiering från offentlig sektor, framför allt kooperativa förskolor.

Företagen inom den etablerade svenska Kooperationen har framgångsrikt spridit och utökat den egna kooperativa verksamheten. Däremot har de inte i någon större omfattning eller särskilt uthålligt engagerat sig i att främja och stimulera kooperativt företagande i nya företag och branscher. Detta har antagligen har bidragit till åtskillnaden mellan

etablerad och ny Kooperation. Ett av undantagen som kan peka på värdet av sådant engagemang är den etablerade Kooperationens samverkan med den nya i Serviceföreningen Vårat Dagis, som under några år kring 1990 var en viktig aktör i framväxten av den föräldrakooperativa barnomsorgen. Vidare medverkar många lokala och regionala kooperativa företag som medlemmar i Coompanion (tidigare Lokala Kooperativa Utvecklingscentra).

” Europa under 2 000-talet förefaller ha upplevt ett nytt intresse för kooperativt företagande.”

Länder med ett tydligare organiserat intresse för den kooperativa formen, mer oberoende av enskilda företags eller branschers intressen, verkar ofta inte på samma sätt skilja ny Kooperation från äldre, småskalig från storskalig, olika intressentgruppers Kooperation från varandra, etc. Ny Kooperation förekommer givetvis i meningen nystartade företag, nya organisationslösningar och nytt verksamhets-innehåll, men verkar mer än i Sverige kunna vara länkar i en obruten utvecklingskedja. I avsnittet Samarbete, stöd och främjande nedan ges några exempel på hur andra länder skiljer sig från Sverige i det här avseendet.

En annan aspekt är att Europa under 2 000-talet förefaller ha upplevt ett nytt intresse för kooperativt företagande. Till stor del verkar det vara kopplat till ett ifrågasättande av de dominerande organisationsformerna inom näringsliv och offentlig sektor. Inte minst i de finansiella och ekonomiska krisernas kölvatten. För Sveriges del finns det liknande tecken i tiden. I Tillväxtverkets undersökning Entreprenörskapsbarometern frågar man dem som säger att de kan tänka sig att bli företagare om de helst skulle vilja starta företag ensam eller tillsammans med någon eller några andra. 2011 valde 70 procent i gruppen 18-30 år "tillsammans"-alternativet, att jämföra med 52 procent i gruppen 56-70 år¹⁶.

16 <http://publikationer.tillvaxtverket.se/ProductView.aspx?ID=1881>

PER-ERIK LINDSTRÖM

SÄLLSKAPET PELLERVO

"Den finska Kooperationen har utvecklats positivt"

Den finska Kooperationen har utvecklats väldigt positivt under de senaste 25 åren, det säger Per-Erik Lindström, direktör vid Sällskapet Pellervo, en serviceorganisation för 270 kooperativa företag grundad år 1899 med uppgiften att främja och sprida Kooperation i Finland.

Det uttryck som används i Finland för kooperativa företag är andelslag. Basen inom Pellervo utgörs av andelslag inom jordbruket, andelsbanker och försäkringsbolag. Därutöver finns den kooperativa företagsgruppen inom handeln, S-gruppen. Den består i sin tur av 20 regionandelslag och ca 10 små lokala andelslag.

– Kooperationen är i dag den största handelskedjan inom dagligvaruhandeln. Den står med sina två miljoner medlemmar för 46 procent av marknaden. Det betyder att tillväxten har varit snabb, 1990 var marknadsandelen bara 15 procent.

En förklaring till konsumentkooperationens framgång, menar Per-Erik Lindström, är det mångsidiga utbudet på tjänster till vanliga konsumenter. Vid sidan av dagligvaruhandeln har man bland annat hotell och restauranger. Per-Erik Lindström betonar att det finns goda förutsättningar att stärka den kooperativa idén i samhället.

– Samtidigt kan vi se att engagemanget hos de enskilda medlemmarna ofta är större ju mindre andelslaget är. De stora behöver kanske hitta nya former för att skapa engagemang.

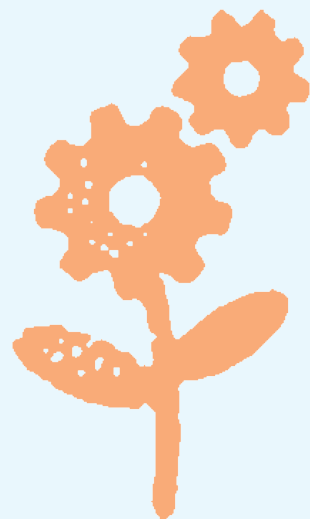
– Det är inte bara traditionella andelslag som vuxit i Finland utan även nya. Under det senaste årtiondet har antalet ökat från 1000 till 5000. Framför allt har det skett en snabb till-

växt av kooperativa vattenföretag, som svarar för den lokala vattenförsörjningen. Det handlar helt enkelt om att människor gått samman och bildat andelslag för att uppfylla ett konkret behov. Det intressanta i sammanhanget är att medborgare själva tycker att den kooperativa modellen är den bästa lösningen.

Det förekommer att nya små andelslag grundas när storkooperationen lägger ner butiker. Det första småandelslaget i Pellervos statistik uppstod för övrigt just genom en avknoppning från storkooperationen. När konsumentkooperationen rationaliserade bort biltrafiken från sitt huvudlager i Kilo 1987, bildade åtta av chaufförerna andelslaget Kilon Osuus-Auto som övertog de gamla lastbilarna och livsmedelstransporterna från lagret. Med tiden fick de också andra uppdrag. Andelslaget har vuxit till 28 medlemmar och sysselsätter idag över 80 personer.

En annan del är de nya arbetsandelslagen, där medborgare försöker hitta nya former för att organisera sitt arbete. Många yrkeskunniga personer blev arbetslösa under 1990-talet. Detta ledde till att många människor som hade hamnat utanför arbetsmarknaden gick samman och bildade arbetsandelslag. Ett vanligt motiv har varit att hitta en ny form av företagsamhet som varken är kommunal eller privat. Det har inneburit att över 3000 andelslag har bildats sedan 1990 inom branscher där Kooperation inte förekommit tidigare.

– Pellervo ser som sin uppgift att främja nyandelslag, sprida information och ge råd åt de nya pionjärerna, säger Per-Erik Lindström.

VILLKOR

Det finns förstås ett otal faktorer som formar villkoren och förutsättningarna för kooperativt företagande. Näringsliv och marknad, samhällsklimat, civilsamhälle, tradition, styrformer och institutioner är några. Här ska vi koncentrera oss på hur politiken samt kooperativa företag och organisationer själva kan påverka villkoren.

POLITISKA PERSPEKTIV OCH BEGREPP

Cooperatives Europe, den europeiska grenen av Internationella Kooperativa Alliansen, formulerade inför EU-valet 2014 ett kooperativt manifest med förslag till tre prioriterade politiska frågor riktade till EU-parlamentet. Den första är likvärdiga villkor och lagstiftning för kooperativa företag och andra typer av företag vad gäller möjligheter till kapital och att starta, driva och växa. Den andra att den kooperativa företagsmodellen ska få plats i utbildning på olika nivåer. Den tredje att det ska finnas stöd till start och utveckling av kooperativa företag i form av utbildning, finansiering och företagsrådgivning.

Dessa tre viktiga övergripande frågor för Kooperationen i Europa pekar mot att det i allmänhet saknas en aktiv politik för kooperativt företagande. Men det finns undantag, vilket vi ska peka på i det följande. Samtidigt är det inte enbart politiska insatser som kan stärka och utöka det kooperativa företagandet. Historien har tydligt visat att i länder och ekonomier där det finns frihet för olika typer av aktörer att verka har kooperativa alternativ ofta möjligheter att göra sig gällande. Inte minst där kooperativa företag och kanske andra aktörer samverkar om att förbättra villkoren och stödet. Icke desto mindre kan en politik som erkänner och värdesätter den kooperativa företagsformens bidrag till samhället skapa än större möjligheter.

Organisationer som FN-organet ILO, EU-kommissionen och EU-parlamentet har officiellt i olika former och vid återkommande tillfällen uttalat sig positivt om det kooperativa företagandets betydelse för samhälle, ekonomi och utveckling. ILO framhåller att alla typer av Kooperation slår en brygga mellan marknadens värderingar och mänskliga värden och är viktiga för att skapa anställningsmöjligheter, ge människor makt över sina liv, ge skydd och lindra fattigdom. ILO har utarbetat rekommendationer till medlemsländerna och ett omfattande program för stöd till Kooperation. EU-kommissionen konstaterade redan 2004 ett förnyat intresse för kooperativt företagande i sitt Meddelande om främjande av kooperativa föreningar i Europa¹⁷. Genom ett offentligt samråd med medlemsstaterna 2002 identifierades med-

delandets tre huvudfrågor: stöd till större utnyttjande av kooperativa företag genom förbättring av synlighet, egenskaper och förståelse; ytterligare förbättring av kooperativ lagstiftning samt vidmakthållande och förbättring av kooperativa företags ställning och bidrag till samhällets mål. Kommissionen annonserade en rad konkreta åtgärder man övervägde att genomföra 2004-2008 och därefter utvärdera. Någon samlad uppföljning och utvärdering är dock inte gjord.

EU-parlamentet antog 2013 en resolution om de kooperativa företagens bidrag till att övervinna finanskrisen¹⁸. I denna pekar parlamentet på att kooperativa företag är viktiga i den europeiska ekonomin "särskilt i kristider" genom att kombinera lönsamhet med solidaritet, skapa högkvalitativa jobb, stärka social, ekonomisk och regional sammanhållning och generera socialt kapital. Parlamentet noterar också att kooperativa företag spelar "en väldigt viktig roll" inom EU för ekonomi, sociala förhållanden, hållbar utveckling och anställningar. Dessutom är de en språngbräda för social innovation och bidrar till målen för hållbar social och ekonomisk utveckling lokalt och regionalt. I krisen har de visat sig ha bättre återhämtningsförmåga än många företag av andra typer.

Resolutionen innehåller en utförlig redogörelse för alla upptänkliga positiva erfarenheter och förväntningar på kooperativa företag och detta kopplas till den kooperativa formens särskilda egenskaper. Därefter uppmanas EU-kommissionen och medlemsstaterna till olika åtgärder för att förbättra regelverket och finansieringsmöjligheterna för kooperativa företag. Särskilt betonas åtgärder för att underlätta att anställda kan ta över sina företag och göra dem personalägda enligt kooperativ modell. Slutligen uppmanar parlamentet också till åtgärder som kan sprida den kooperativa modellen – bland annat genom utbildning – förbättra stöd och rådgivning till start och utveckling och underlätta samarbete mellan kooperativa företag.

Det finns alltså olika ansatser till ett samordnat internationellt synsätt på kooperativt företagande

17 Meddelande från Europeiska Kommissionen om främjandet av kooperativa föreningar i Europa (COM(20004)0018)

18 Europaparlamentets resolution av den 2 juli 2013 om kooperativs bidrag till att övervinna krisen (2012/2321 (INI))

och politiska insatser som behövs för att ge bästa möjliga förutsättningar. Även om det verkar vara mycket som komplicerar och fördröjer konkreta politiska insatser är det anmärkningsvärt vilka förhoppningar och vilken tilltro till möjligheterna med kooperativt företagande som uttrycks av såväl EU- parlamentet som ILO.

I EU-sammanhang används samtidigt begreppet social ekonomi som ett samlingsnamn för verksamheter i föreningar, kooperativa företag, stiftelser, ömsesidiga företag och liknande. Den gemensamma nämnaren förutsätts vara att verksamheten inte är vinstdrivande utan har som mål att tillgodose människors behov, samtidigt som den står fri från den offentliga sektorn. I nästa avsnitt beskriver vi hur Spanien använder begreppet social ekonomi i lagstiftning som handlar om att främja vissa verksamhetsformer.

Politiker och offentliga organ i EU och många medlemsländer har länge intresserat sig för social ekonomi och socialt företagande som möjlighet att både komplettera och ersätta den offentliga sektorns insatser för olika grupper av medborgare. Intresset finns hos i stort sett alla politiska läger, men med olika synsätt på i vilken omfattning och på vilka villkor sådana lösningar ska användas.

I Sverige står begreppet socialt företagande i första hand för verksamhet som syftar till arbetsintegrering av människor som av olika anledningar står långt från arbetsmarknaden. Dessa sociala företag är nära knutna till offentlig sektor och beroende av offentlig finansiering. De arbetsintegrerande sociala företagen i Sverige är ca 300 till antalet, varav de flesta betecknas som sociala arbetskooperativ¹⁹.

I svensk rikspolitik har Kooperation hittills under 2000-talet varit intressant framför allt i form av arbetsintegrerande socialt företagande. Tillväxtverket har i samarbete med olika berörda intressen tagit fram kriterier för sådana företag, där idén om det sociala arbetskooperativet är en tydlig komponent²⁰. Kooperation har också omtalats som en av de möjliga driftformerna för vård, skola och omsorg inom den sociala ekonomin (eller, som det

har hetat på senare år i svensk politik, "idéburna organisationer" eller "civilsamhället"). I fokus för det intresset finns verksamhetens innehåll och ändamål snarare än den kooperativa formen. Värdet med formen har i sammanhanget reducerats till att den bidrar till mångfald och att den inte är vinstdrivande. Det ekonomiska stöd som Tillväxtverket fördelar till kooperativ företagsrådgivning gäller emellertid alla typer av kooperativt företagande.

”Parlamentet noterar också att kooperativa företag spelar ”en väldigt viktig roll” inom EU för ekonomi, sociala förhållanden, hållbar utveckling och anställningar. Dessutom är de en språngbräda för social innovation och bidrar till målen för hållbar social och ekonomisk utveckling lokalt och regionalt.”

Socialt företagande och sociala kooperativ ser i många andra länders politik ut att vara bredare begrepp. Samtidigt som de kan vara tydligare definierade. Italiensk lagstiftning om sociala kooperativ definierar och omfattar kooperativa företag med olika intressentgrupper som driver vård, skola och omsorg eller arbetsintegrerande verksamhet. Mer om detta nedan.

Samtidigt förekommer andra slags politiska förväntningar på Kooperationens möjligheter. Ett exempel är Storbritannien där nuvarande premiärministern och vice premiärministern uttalat sig positivt om kooperativt personaläggande som ett sätt att effektivisera många företag och öka deras tillväxt.

I avsnitten som följer går vi mer konkret in på hur villkoren för kooperativa företag kan se ut i olika länder idag.

19 A map of social enterprises and their eco-systems in Europe, Country Report: Sweden, EU- kommissionen 2014.
20 <http://www.sofisam.se/vad-ar-sociala-foretag/definition.html>

KLAUS NIEDERLÄNDER

COOPERATIVES EUROPE:

”En renässans för kooperativa företag i Europa”

– Vi ser definitivt en renässans för kooperativa företag i Europa. Det är en märkbar förändring under de senaste tio åren. Inte minst ser vi att de kooperativa företagen ökar inom välfärdssektorn, det säger Klaus Niederländer, direktör vid Cooperatives Europe, en sammanslutning av 82 organisationer i 33 länder som tillsammans representerar 160 000 kooperativa företag.

– En förklaring till det allt större intresset för kooperativ inom välfärdsområdet är de neddragningar och omstruktureringar av offentligt driven verksamhet som har skett. Samtidigt är många skeptiska till att traditionella aktiebolag ska ta över verksamheterna. Detta har skapat ett tomrum och ett växande intresse för vad det civila samhället kan göra och där den kooperativa formen ofta upplevs som särskilt intressant. Till exempel kan det handla om

kooperativ som tar ansvar för vård, skola eller vattenförsörjning. I synnerhet ser vi att denna typ av nya kooperativ växer i norra Europa. I exempelvis Nederländerna, Storbritannien och Polen har vi en tydlig ökning av kooperativa skolor. I södra Europa, särskilt i Italien och Spanien, har det sedan länge funnits denna typ av kooperativ.

Även inom andra branscher som ofta är skattefinansierade sker en ökning av de kooperativa företagen. Klaus Niederländer berättar att det blivit över 2500 nya kooperativa energiföretag under det senaste tio åren och 700 nya kooperativa transportföretag. Ytterligare nya kooperativa företag är engagerade i olika typer av miljöfrågor, som ekologisk skolmat och återvinning.

Klaus Niederländer pekar på att vi i Europa i dag både ser traditionella kooperativa företag, ofta inom dagligvaruhandeln, och en framväxt av nya kooperativ som oftare drivs av arbetstagare tillsammans eller av patienter och anhöriga. Det har också blivit vanligare med olika blandformer. Han nämner bland annat nya kooperativa skolor i Tyskland som drivs av lärare, föräldrar och elever tillsammans.

– Kooperativen behöver inte vara storskaliga, många av dem med störst vitalitet är ganska små.

Klaus Niederländer hoppas att den äldre och traditionella Kooperationen ska bli stimulerad av de nya kooperativa företagen. I den traditionella Kooperationen är det ofta svårt att engagera yngre personer. Ofta är det äldre män på de ledande posterna.

– Men i de nya kooperativen är bilden en annan. Där är många unga och fler är kvinnor. Skolkooperativ som involverar elever är ett tydligt exempel.

Enligt Klaus Niederländer finns stora möjligheter att det sker en fortsatt vitalisering av de kooperativa företagen i Europa. För att främja förnyelsen krävs två saker, menar han.

– Dels handlar det om att utnyttja fördelarna med den kooperativa företagsformen, att använda sig av medlemmarnas engagemang. Dels handlar det om att modernisera verksamheten, att använda modern teknologi och smarta administrativa rutiner. Kooperativa företag måste ligga i framkant och vara effektiva. De sysslar med affärsverksamhet, inte med välgörenhet.

Samtidigt finns stora utmaningar för Cooperatives Europas fortsatta arbete, säger Klaus Niederländer. En av organisationens huvuduppgifter att påverka lagstiftning och regelverk i olika länder i Europa och inom EU.

– EU och alla regeringar hävdar att de vill stimulera företagande. Men när det kommer till kritan är det nästan bara traditionella aktiebolag som de tänker på. I värsta fall missgynnas de kooperativa företagen. Vi försöker därför driva en aktiv opinionsbildning, till exempel genom att delta i många konferenser och dialoger där vi lyfter fram de kooperativa alternativen.

Under de allra senaste åren tycker emellertid Klaus Niederländer att Cooperatives Europe mött en något ökad förståelse hos regeringar och beslutsfattare inom EU.

– En orsak är just att många politiker ser att det behövs nya typer av organisationer för att vi ska klara välfärden. Inom stora delar av välfärden handlar det också mer om att uppnå en samverkan än en ökad konkurrens mellan olika verksamheter. I sådana sammanhang är de kooperativa företagen särskilt intressanta. En annan orsak är att de vuxit fram nya kooperativa företag. Det kan man inte riktigt negligera. Samtidigt, konstaterar Klaus Niederländer, har det inte skett någon radikal kursändring. Även när den kooperativa företagsformen nämns uppfattas den ofta som en sidoverksamhet till andra företag.

– På det stora hela råder fortfarande "business as usual", säger Klaus Niederländer.

LAGSTIFTNING

I Sverige finns vissa spår i lagstiftningen av kooperativ idé och praktik. Framför allt den juridiska formen ekonomisk förening med de särskilda tillämpningarna medlemsbank, kooperativ hyresrättsförening, bostadsrättsförening, sambruksförening och europakooperativ. Några former som ligger nära är samfällighetsförening, vägförening, ömsesidigt bolag, understödsförening, försäkringsförening och arbetslöshetskassa. Men det är inget som säger att ett kooperativt företag måste vara en ekonomisk förening, även aktiebolag är ett alternativ. I praktiken förekommer också ideella föreningar som fungerar kooperativt. Många som företräder kooperativa intressen anser att Lagen om ekonomiska föreningar borde ha reviderats samtidigt med aktiebolagslagen för tio år sedan. Som det är nu har lagen inte moderniserats sedan 1987, vilket möjligen kan säga något om hur kooperativa frågor har prioriterats i rikspolitiken under senare år²¹.

Just när det gäller juridiska former är situationen likartad i många länder. I Finland finns formen andelslag som påminner om den ekonomiska föreningen, men till exempel inte har något lägsta antal medlemmar. Denna lag förnyades 2014 med syftet att göra den mer modern och flexibel, bland annat möjligheten att ta emot investerarkapital. I brittisk lagstiftning finns ett antal möjliga juridiska former för ett kooperativt företag. En av dem är den så kallade Industrial and Provident Society, IPS, som har byggt in vissa kooperativa principer. En variant av IPS är Community Benefit Society som har som ändamål att arbeta för det vi på svenska kallar allmännyttan i stället för kooperativets medlemsnytta. Även IPS-lagen reviderades så sent som 2014.

Generellt ser tendensen ut att vara att fler juridiska former blir aktuella och intressanta allt eftersom perspektivet på kooperativt företagande breddas. Dessutom är det så att verksamheter som i praktiken är snarlika juridiskt definieras som kooperativ i vissa länder och som föreningar eller bolag i andra.

För närvarande har Sverige ingen lagstiftning som är avsedd att gynna kooperativa former framför andra. Under en period i slutet av 1980-talet förekom dock detta, när först föräldrakooperativa och efter en tid även personalkooperativa förskolor tilläts som komplement till den kommunala barnomsorgen.

I Italien däremot föreskriver grundlagen att lagstiftningen ska understödja och gynna kooperativa företag. Därför finns sedan 1947 en skattesubvention för kooperativa företag som bygger upp kapital i en så kallad odelbar reservfond i stället för att dela ut överskott till medlemmar. Det politiska synsättet är att fondens medel möjliggör för företaget att ge fler människor arbete eller annan samhällsnytta (indirekt genom medlemssnyttan). Sedan 2002 har kooperativa företag vars omsättning till mer än hälften är medlemsrelaterad en betydligt större skattesubvention än övriga. För att underlätta kapitaluppbyggnad finns det också sedan 1992 möjlighet att ge medlemmar olika antal röster utifrån storleken på insatt kapital.

” Generellt ser tendensen ut att vara att fler juridiska former blir aktuella och intressanta allt eftersom perspektivet på kooperativt företagande breddas. ”

1991 införde Italien en lag för så kallade sociala kooperativ i två kategorier, med särskilda skattefördelar, efter att modellen utvecklats sedan slutet av 1970-talet. Typ A driver vård, skola och omsorg. Typ B motsvaras i Sverige av begreppet sociala arbetskooperativ och är till för att genom produktion av varor eller tjänster integrera människor med arbetshinder på arbetsmarknaden. I båda typerna är det enligt lagen möjligt att ha flera kategorier av medlemmar, som anställda, brukare, frivilliga och finansiärer. Lagstiftningen motiveras av att det är ett allmän-

²¹ Utredningsbetänkandet En ny lag om ekonomiska föreningar (SOU 2010:90) låg klart 2010. För närvarande pågår ett arbete inom Justitiedepartementet med sikte på att en förnyad föreningslag ska kunna träda i kraft under 2016.

intresse att verka för mänskliga behov och social inkludering av medborgare. Kärnan är att de sociala kooperativen betraktas som samhällsnyttiga.

Vidare ska de italienska kooperativen sätta av 3 procent av sitt överskott i fonder till stöd för start och utveckling av andra kooperativa företag. Detta system infördes först av Legacoop – en av de tre nationella federationerna/intresseorganisationerna – och blev 1992 allmän lag.

Ytterligare en uppmärksammas italiensk lag gör det möjligt för en grupp på minst nio arbetslösa att använda sin samlade arbetslöshetsersättning som startkapital i ett medarbetarkooperativt företag med ett matchande offentligt stöd. En motsvarighet i Spanien underlättar för anställda att ta över sina företag för att rädda jobb i den särskilda medarbetarägda formen Sociedades laborales.

” I Italien däremot föreskriver grundlagen att lagstiftningen ska understödja och gynna kooperativa företag.”

Den spanska grundlagen föreskriver att offentliga myndigheter och lagstiftning ska främja olika former av deltagande i företagande, inklusive underlätta Kooperation och medarbetares ägande av produktionsmedlen. Spanien har dels nationell kooperativ lagstiftning, dels motsvarande lagar i varje autonom region. Den nationella lagen anger regler om ändamål, demokrati med mera och ger vissa skattefördelar. Kooperativa föreningar måste enligt lagen föra register över medlemmar och varje medlems insatskapital. Vid sidan av den kooperativa föreningen finns också särskild lagstiftning för medarbetarägda företag, som fokuserar på att anställda delägare ska äga en majoritet av andelarna och att anställda som inte är delägare får stå för endast en mindre del av arbetstiden. Som en åtgärd motiverad av den ekonomiska krisen infördes 2009 förmånligare

villkor i arbetslöshetsförsäkringen för anställda som blir delägare eller medlemmar i medarbetarägda eller kooperativa företag.

Av regionerna är det Andalusien som har det största antalet kooperativa företag. 2011 förnyades Andalusiens kooperativa lagstiftning. Bland annat utökades möjligheterna för kooperativ att dra nytta av externa investerare. Vidare infördes jämställdhet som en grundläggande princip bland de övriga kooperativa principerna i lagen.

2011 införde Spanien som första land i Europa en lag om social ekonomi. Med lagen vill man uppnå erkännande och synlighet för de olika slags verksamheter som definieras in, bland annat i kooperativa och medarbetarägda företag. Lagen ska ge ett samlat regelverk för begreppet social ekonomi och därmed en legal grund för att identifiera, främja, utveckla och ge konkret stöd till relevanta verksamheter och organisationer. Den föreskriver också hur offentliga myndigheter ska underlätta, undanröja hinder med mera. Lagen ersätter inte lagstiftning om de olika juridiska former som berörs.

Den väg Italien och även Spanien har valt innebär att den kooperativa formen är tydligare erkänd men också hårdare lagreglerad än i de flesta andra länder. För att företag ska kunna dra fördel av den gynnande lagstiftningen krävs att de lever upp till vissa kriterier, vilket också ger ett behov av statlig tillsyn.

Det är värt att uppmärksamma att flera länder nyligen har reviderat tidigare lagstiftning eller infört ny i syfte att anpassa villkoren för kooperativa företag efter aktuella förhållanden

ANDERS LAGO

**STYRELSELEDAMOT I IKA
(OCH ORDFÖRANDE I HSB:S RIKSFÖRBUND):**

”Påverka för att främja tillväxt”

”IKA har två viktiga uppgifter. Den ena är att lyfta fram den kooperativa företagsformen. Den andra är att bevaka vad som står om kooperativ verksamhet i internationella konventioner och nationella lagar, i syfte att få dem att främja kooperativa företag. På den internationella arenan har vi en rad aktörer, som Internationella Valutafonden, som ofta pratar om företagande, men i realiteten är det stän-

digt aktiebolagen som står i centrum. I världen finns närmare en miljard människor som är medlemmar i ett kooperativ. Ändå är det få krafter som försvarar kooperativens intressen. Nyligen såg vi hur regeringen i Japan förberedde lagar som skulle missgynna landets kooperativa företag. Då reagerade IKA och kunde också i viss mån påverka besluten.”

FINANSIERING

Något som ofta lyfts fram som problem för många kooperativa företag – men är aktiebolagens starka sida – är deras möjligheter att få tillgång till finansiellt kapital. Även om den grundläggande idén är att företaget byggs utifrån de samverkande personernas samlade resurser, kan det ibland finnas behov av tillskott av kapital. Formerna för detta kan vara bland annat andelskapital, lån, förlagsinsatser och riskkapital. Generellt har kooperativa företag svårare än aktiebolag att få såväl lån – eftersom banker ofta inte litar på säkerheten hos kooperativa företag – som riskkapital – för att de inte kan erbjuda samma utsikter till stora vinster.

” Ett exempel på hur kooperativa företag kan dra nytta av bolagsformen för att få tillgång till kapital är en finsk modell, kallad kooperativ hybrid. ”

Vi har sett ovan att lagstiftningen om kooperativt företagande i många länder ser ut att förändras mot ökade möjligheter att premiera kapitaltillskott. Bolagsliknande inslag byggs in i de kooperativa formerna. Även i den svenska lagen om ekonomiska föreningar finns möjlighet att ta emot extra kapital från medlemmar och även andra än medlemmar genom så kallade förlagsinsatser. Dessa har företrädesrätt till vinstutdelning upp till en överenskommen gräns. Förlagsandelar kan också börsnoteras. Men summan av förlagsinsatser från andra än medlemmar får inte bli större än summan av medlemmarnas insatser.

Ett exempel på hur kooperativa företag kan dra nytta av bolagsformen för att få tillgång till kapital är en finsk modell, kallad kooperativ hybrid. Den innebär att kooperativa företag kontrollerar och styr börsnoterade bolag genom röststarka aktier. Bolagen är affärsmässigt viktiga för de kooperativa ägarföretagen samtidigt som modellen är avsedd att samla kapital till dessa. Slakteri- och charkuteribolagen Atria och HKScan kontrolleras av en grupp köttandelslag, skogs- och pappersindustrin MetsäBoard av andelslaget Metsäliitto och bankbolaget Pohjola-Bank av lokala andelsbanker.

Lånegarantier har på några håll blivit ett viktigt instrument för att ge kooperativa och andra företag och organisationer större möjligheter till banklån. En form för detta är så kallade kreditgarantiföreningar – bland annat i Italien och Sverige – där aktörer med olika former av tillgångar går samman för att för klienters räkning kunna erbjuda de säkerheter som bankerna kräver. Det sker genom att föreningen går i borgen för den verksamhet som behöver banklån, efter ansökan, granskning och rådgivning.

Troligen unik i Europa och kanske i världen är den italienska modellen som nämns ovan där varje företag som är registrerat som kooperativ enligt lag ska sätta av tre procent av vinsten i fonder för finansiering av kooperativt nyföretagande. I Italien finns även Unipol, ett av de största försäkringsbolagen i Europa och en stor finansieringskälla till investeringar i kooperativa företag. 49 procent av andelskapitalet är börsnoterat, medan 51 procent ägs av organisationer där kooperativa företag har merparten.

SAMARBETE, STÖD OCH FRÄMJANDE

Det organiserade stöd till och främjande av kooperativt företagande som finns är inriktat på enskilda kooperativa företag, på olika typer av förutsättningar för sådant företagande och på Kooperation som samhällsföreteelse. Olika typer av aktörer och resurser är inblandade, såväl kooperativa som offentliga och privata. Skillnaderna mellan länder är stora.

Den svenska staten främjar sedan några decennier kooperativt företagande genom finansiellt stöd till rådgivning till blivande och nya kooperativa företag. Det bygger på bedömningen att kooperativt företagande är så pass egenartat, både till form och funktion, att det behövs särskild företagsrådgivning. Samtidigt ger den juridiska formen ekonomisk förening officiell status åt principen att företaget ska ägas kollektivt och att ägarna ska delta i verksamheten. Däremot finns det alltså i Sverige inget direkt gynnande av kooperativa företag genom skatteför-
måner eller annat.

Något som skiljer Sverige från de flesta av de länder som vi granskat lite närmare är att det här inte har etablerats någon "allkooperativ" nationell organisation med särskilt uppdrag att sprida den kooperativa idén. Undantag är i viss mån Kooperativa institutet, Koopi, som existerade i drygt 30 år från mitten av 1970-talet, och dagens Coompanion som i första hand dock är en företagsrådgivningsorganisation. Redan vid förra sekelskiftet bildades i Finland Sällskapet Pellervo med uppgiften att främja och sprida Kooperation i Finland, bland annat som ett instrument för strävandena efter självständighet från Ryssland. Än idag arbetar Pellervo med att informera, utbilda och ge råd om Kooperation samt förbättra förutsättningarna för kooperativt företagande, bland annat i utbildningar på alla nivåer.

Danmark har en kombinerad intresse- och arbetsgivarorganisation vid namn Kooperationen som organiserar bland annat kooperativa företag inom

bank och försäkring samt fackliga organisationer. Organisationen arbetar för att sprida den kooperativa idén och bedriver viss rådgivning till kooperativa nystartare.

” Redan vid förra sekelskiftet bildades i Finland Sällskapet Pellervo med uppgiften att främja och sprida Kooperation i Finland.”

I Italien finns tre allkooperativa federationer med skilda politiska rötter som sedan 2011 samordnar sin politiska påverkan och intressebevakning genom Alleanza delle Cooperative Italiane. Inom sig har dessa federationer avdelningar för olika typer av kooperativa företag och branscher där företag samverkar affärsmässigt.

Sedan början av 1900-talet har det i Italien funnits laglig möjlighet för småföretag att gå ihop i konsortier för gemensamma anbud på offentliga uppdrag. Det har varit betydelsefullt för utvecklingen av medarbetarkooperativa företag. På 1980-talet började konsortier för nära affärssamarbete mellan sociala kooperativ utvecklas. Modellen var viktig för framväxten av de italienska sociala kooperativen och den lagstiftning som följde i början på 1990-talet (se avsnittet Lagstiftning ovan). Idag finns åtminstone två nationella konsortier som sammansluter lokala konsortier för sociala kooperativ.

1992 bildades den spanska organisationen CEPES (La Confederación Empresarial Española de Economía Social) utifrån ett bredare perspektiv, nämligen begreppet social ekonomi. CEPES samlar 28 nationella paraplyer för kooperativa, medarbetarägda, ömsesidiga och icke-vinstdrivande företag i olika branscher. Organisationen fungerar som

affärsmässig och samhällelig aktör, med uppdrag att förändra samhället mot mer social ekonomi, tillvarata sina medlemsorganisationers intressen, ge dem tillgång till stödtjänster, stödja ledarskaps- och organisationsutveckling och samordna medlemmarnas agerande i gemensamma frågor.

” CEPES samlar 28 nationella paraplyer för kooperativa, medarbetarägda, ömsesidiga och icke-vinstdrivande företag i olika branscher. ”

Den allkooperativa paraplyorganisationen Co-operatives UK i Storbritannien erbjuder juridiskt stöd och rådgivning, styrelseutbildningar, olika webbverktyg och publikationer med mera samt främjar affärsmässigt samarbete mellan medlemsföretag och organisationer. Samtidigt driver den politiskt påverkansarbete, bevakar kooperativa intressen, tar fram statistik och annat kunskapsunderlag och driver kampanjer för Kooperation. Bland medlemmarna finns även organisationer som inte är kooperativa men som vill främja den kooperativa idén.

” Sammantaget är bilden att stöd och främjande av kooperativt företagande och Kooperation i flera länder i högre grad än i Sverige är en angelägenhet för kooperativa organisationer. Ofta i ett samspel med gynnande lagstiftning. ”

Den brittiska konsumentkooperationen, samlad i The Co-operative Group, har engagerat sig i nytt kooperativt företagande. Man finansierar och er-

bjuder genom The Co-operative Enterprise Hub rådgivning, utbildning, stöd till finansiering inklusive en lånefond, rådgivarutbildning med mera. På en särskild internet-hemsida finns alla tjänster samlade. Genom anlitade konsulter över hela landet erbjuds upp till fyra dagars gratis rådgivning till alla typer av kooperativa företag. Inom områdena förnybar energi och personalövertagande i kooperativ form erbjuds dessutom särskilda experttjänster. The Co-operative Bank erbjuder ett kostnadsfritt paket med konto och banktjänster, särskilt för små kooperativ med omsättning upp till en miljon pund.

The Co-operative Groups lånefond finansieras och drivs kooperativt samt lånar ut endast till kooperativa företag som behöver kapital för start, expansion, personalövertagande eller investeringar. Det finns också möjlighet till små bidrag i samband med ansökan om lån. I marknadsföringen framhålls att fonden till skillnad från många andra låneinstitut både förstår och aktivt stödjer demokratiskt ägda och styrda företag.

Sammantaget är bilden att stöd och främjande av kooperativt företagande och Kooperation i flera länder i högre grad än i Sverige är en angelägenhet för kooperativa organisationer. Ofta i ett samspel med gynnande lagstiftning. Det här innebär också att befintliga samlagsorganisationer är tillgängliga och öppna för nya medlemmar, även för nya typer av kooperativa företag i nya branscher, i en utsträckning som de inte är i Sverige

FRAM- OCH MOTGÅNGAR

Det är inte svårt att idag hitta uttryck för värderingar och idéer om företagande som hör till den kooperativa idén, varken i näringsliv eller i offentlig sektor. Även många ideella föreningar tillhandahåller tjänster som för medlemmarna är ett alternativ till att köpa motsvarande av andra aktörer – alltså en ekonomisk medlemsnytta – vilket i praktiken är Kooperation. Naturligtvis är det svårt att hävda att detta beror på inflytande från den kooperativa idén och praktiken. Däremot kan man argumentera för att samhällsutvecklingen ser ut att bekräfta den kooperativa tankens och formens relevans.

Ett perspektiv på detta ges av den stora kartläggningen Global Census on Co-operatives som vi refererar ovan. Inom ramen för denna räknades ett index fram för det kooperativa inslaget i ekonomin i respektive land. Det baseras på antalet medlemmar och kunder i kooperativa företag och antalet anställda i relation till folkmängden samt

omsättning i relation till bruttonationalprodukten. Enligt detta index finns Finland, Danmark och Norge – dock inte Sverige – med på listan över de tio ”mest kooperativa” länderna, som för övrigt toppas av Nya Zeeland. Nio av tio länder är europeiska och åtta av de tio finns bland de tolv som har högst index för social samhällsutveckling i världen (Social Progress Index, SPI). Det påpekas att orsakssambanden mellan de båda listorna inte är klarlagda. Men att döma av detta resultat verkar det helt klart finnas ett samspel mellan social utvecklingsnivå och Kooperation.

Något som eventuellt är ett tecken på sambandet mellan samhällsklimat och kooperativt företagande samtidigt som det är ett exempel på hur kooperativa företag förmår producera kvalitet enligt gängse måttstockar är följande, upplevt under en studieresa 2014 med svenska Institutet för Kvalitetsutveckling, SIQ, och Sveriges Kommuner och Landsting²²:

LAND	RANG, INDEX FÖR KOOPERATIV EKONOMI	RANG, INDEX FÖR SOCIAL UTVECKLING (SPI)
Nya Zeeland	1	1
Frankrike	2	20
Schweiz	3	2
Finland	4	8
Italien	5	29
Holland	6	4
Tyskland	7	12
Österrike	8	11
Danmark	9	9
Norge	10	5

Länder med högst index för kooperativ ekonomi enligt Global Census on Co-operatives 2014 samt rang enligt Social Progress Index (SPI), index för social utveckling

²² <http://www.leanforum.se/think-tank/har-du-hort-ljudet-av-kvalitet>

” Bilbao är det säkraste stället i Europa att hitta framgångsrika föredömen på. Ingen annan region eller land har en större andel vinnare av European Excellence Award. Och visst fann vi framgångssagor. Exempelvis Lauaxea Ikastola, en skola för barn mellan 2-18 år som drivs av ett föräldrakooperativ sedan 1970-talet. Vi träffade rektorn och verksamhetsansvariga och vi fick prata med eleverna om deras förväntningar och upplevelser av skolan. På skolan finns 1250 elever och 110 medarbetare, varav 100 är pedagoger. Eleverna här är lika olika som svenska elever är olika. Det som främst särskiljer den här skolan är en betydligt högre måluppfyllelse än andra skolor, både i Spanien och i internationell jämförelse. 24 % av de svenska eleverna når inte kunskapsmålen. Bland eleverna på Lauaxea Ikastola är den siffran 3 %. En elev i en spansk kommunal skola kostar 12000 € per år, på Lauaxea Ikastola är den kommunala insatsen 6000 € och utöver detta betalar föräldrarna 1000 €.

Under besöket i Bilbao träffade vi också stadsdirektören och hans ledningsstab. Staden har framgångsrikt genomgått en förändring från en typisk industristad till ett blomstrande kunskapssamhälle. Bilbao har betalat av alla sina skulder och de har oerhört nöjda kunder och stora utvecklingsprojekt på gång. På frågan om hur de lyckas med att hålla så hög kvalitet till så låg kostnad svarar rektorn på Lauaxea Ikastola att konceptet är enkelt; allt handlar om passion och precision. Alla är med i arbetet och de har kontroll på sina processer. Stadsdirektören i Bilbao pratar om vikten av transparens; att visa kunder och medarbetare det arbete som sker. ”

Baskien är ju den spanska region där också den stora kooperativa företagsgruppen Mondragon har sin bas (se avsnittet Branscher och typer av kooperativa företag ovan). I november 2014 släppte svenska Dag Hammarskjöld-stiftelsen en

ny bok som tar upp innovativ utveckling och goda exempel på lösningar på globala problem²³. Ett av exemplen har rubriken ”Mondragon – framtidens marknadsekonomi?” och inleds som följer:

” Kan en mer än 50 år gammal kooperativ modell vara framtiden för produktion och delaktighet och bidra till att lösa krisen i Europa? ... Medan Spanien och stora delar av Europa kämpar med arbetslöshetssiffror på 25 procent och högre och en osäker framtid, har Mondragon och Baskien visat att det finns annorlunda modeller för att hålla ekonomin igång och minska arbetslösheten. ”

23 <http://www.daghammarskjold.se/new-book-global-disorders-new-global-order/>

Med Mondragon som utgångspunkt lyfts kooperativt företagande som en möjlighet i "ett nytt paradigm som sätter samhället i fokus i stället för ekonomin".

” Den kooperativa modellen för bankverksamhet har för övrigt konstaterats vara ett framgångsrecept under och efter den senaste finanskrisen.”

Många kooperativa företag har uppmärksamats för sina särskilda kvaliteter, i sammanhang där måttstocken är värden som anses generellt önskvärda. Ett exempel är POP Pankki, en av de kooperativa bankgrupperna i Finland, som sedan millennieskiftet elva gånger har utsetts till den bank som har den bästa kundservicen i Finland. Den har också vunnit en kundnöjdhetsmätning bland finska banker varje år 2011-2013²⁴.

Den kooperativa modellen för bankverksamhet har för övrigt konstaterats vara ett framgångsrecept under och efter den senaste finanskrisen. De kooperativa bankerna som grupp har utmärkt sig för sin förmåga att stå emot krisen, fullfölja sina åtaganden mot kunderna och inte använda sig av statligt stöd. Bland annat sägs bankernas fokus på kunderna vara en förklaring²⁵.

Den personalägda varuhuskedjan John Lewis Partnership får återkommande utmärkelser som Storbritanniens bästa detaljhandelskedja, med de mest nöjda kunderna²⁶. Även som arbetsgivare är företaget högt rankat, bland annat som Storbritanniens näst bästa arbetsplats efter Google i en undersökning bland anställda 2014²⁸ och som landets mest attraktiva arbetsgivare²⁹.

Coop Schweiz har utsetts till världens mest hållbara detaljhandelsföretag 2011 och har även fått många andra utmärkelser för sin inriktning på social och miljömässig hållbarhet .

Svenska undersökningar har visat att kooperativa företag inom vård, skola och omsorg i jämförelse med andra driftsformer har hög personaltäthet, brukarengagemang, effektiv resursanvändning, nöjda brukare, nöjd personal, delaktighet, utbildad personal och goda arbetsvillkor. Dessutom bidrar de till mångfald genom att vara verkliga småskaliga alternativ, spridda över landet³⁰.

Liksom andra företag är de kooperativa beroende av starka krafter som de inte styr över. Hur väl ett företag än fungerar kan det inte klara sig på vilka villkor som helst. Det finns förstås många exempel på kooperativa företag som fått stora problem eller gått omkull på grund av att marknaden eller andra yttre förutsättningar har förändrats. Vi har också kunnat se många exempel på hur kooperativa företag formas och formas om av att de i olika hög grad befinner sig i gränslandet till privat näringsliv och till offentlig sektor.

” Coop Schweiz har utsetts till världens mest hållbara detaljhandelsföretag.”

Men det är heller inte svårt att hitta exempel på kooperativa företag som råkat i svårigheter när de inte konsekvent har hållit fast vid sin kooperativa idé och låtit den styra företagets utveckling. Det gäller till exempel såväl italienska som spanska medarbetarkooperativa företag som köpt upp dotterföretag utomlands utan att applicera sin egen företagsmodell på dessa³¹. I spanska Mondragon har detta lett till ett program där man under en femårsperiod ombildade dotterbolag till medarbetarkooperativa företag. I italienska Emilia Romagna har man dragit erfarenheten att chefer rekryterade från det icke-kooperativa näringslivet hamnat i konflikt med företagets kooperativa sätt att fungera. Därför har man infört särskild skolning för chefer med sådan bakgrund. En utmaning är generellt att behålla en sant demokratisk struktur i stor och växande kooperativ organisation.

24 <https://www.poppankki.fi/sv/mika-on-pop-pankkiryhma->

25 <http://www.theguardian.com/social-enterprise-network/2013/jun/13/coop-bank-thrive-in-europe>

26 http://www.instituteofcustomerservice.com/files/ICS_UK_Exec_Summary_Jul14web.pdf,
<http://www.johnlewispartnership.co.uk/csr/our-customers/customer-service.html>

27 <http://www.telegraph.co.uk/finance/jobs/11283053/The-top-25-places-to-work-in-the-UK-Does-your-company-make-the-list.html>

28 <https://www.randstad.co.uk/about-us/press-releases/randstad-news/john-lewis-wins-inaugural-randstad-award-for-most-attractive-employer-in-the-uk/>

29 <http://www.coop.ch/content/act/en/principles-and-topics/history-awards/awards.html> 30 Kooperation – en del av välfärden. KFO, Arenagruppen och Tillväxtverket 2015.

30 Kooperation – en del av välfärden. KFO, Arenagruppen och Tillväxtverket 2015.

31 <http://dept.kent.edu/oeoc/oeoclibrary/emiliaromagnalong.htm>

När det gäller förutsättningarna för kooperativt företagande framöver finns det tendenser i samhället och näringslivet som ser ut att peka åt olika håll. Exempelvis å ena sidan starka samhällsvärden som har fokus på personlig framgång, till stor del mätt i inkomst och förmögenhet. Å den andra erfarenheter av vad som ger organisationer framgång. I det första perspektivet dominerar kortsiktighet, kon-

kurens och individualism. I det andra långsiktighet, samarbete och tillit. Vi måste organisera oss för att samhället ska fungera och allt fler ifrågasätter att många av dagens organisationer inte tar möjligheten att hantera större sammanhang med längre perspektiv än den omedelbara personliga vinningen.

GILES SIMON

CO-OPERATIVES UK:

”ETT DEMOKRATISKT IDEAL”

Den kooperativa sektorn i Storbritannien har haft två turbulenta år med stora ekonomiska problem för landets största kooperativa företag, The Co-operative Group. En utveckling som gett Kooperationen många negativa tidningsrubriker.

– Men, säger Giles Simon, kommunikatör och marknadschef vid Co-operatives UK, Kooperationen i Storbritannien befinner sig ändå vid god hälsa. Det finns åtminstone 6000 oberoende kooperativa företag i landet. Det handlar om allt från dagligvaruhandel och jordbruk, till kooperativa pubar och kreditföretag.

Enligt Giles Simon håller det på att ske en förnyelse av den brittiska Kooperationen. Många nybildade kooperativ är särskilt vitala. I synnerhet pekar Giles Simon på framgångsrika nya kooperativa företag inom områden som förnybar energi och skolor.

Han berättar också om människor som lokalt gått samman för att rädda välfärd på småorter som hotas av neddragningar.

– Utan tvekan är Kooperationen i Storbritannien blomstrande, även om några av de stora kooperativa företagen har haft ekonomiska problem.

För att fortsätta att utvecklas måste Kooperationen ha två tydliga ben, menar Giles Simon. Enligt honom handlar det både om att se kooperativa företag som demokratiska ideal, där medborgare, konsumenter eller arbetstagare gemensamt äger och styr en verksamhet, och att inse att kooperativa företag måste skötas professionellt och vara ekonomiskt framgångsrika.

– Visst, det handlar om att sprida ett demokratiskt ideal, men också att driva framgångsrika affärer, det vill säga att sälja varor och tjänster som efterfrågas.

LÄRDOMAR FÖR SVERIGE

Den bild som framtonar i den här rapporten talar för att alla i Sverige som intresserar sig för kooperativt företagande bör ha ett brett perspektiv. Oavsett om man tar sin utgångspunkt i kooperation och kooperativ idé eller om man har andra perspektiv. Utifrån idén är det mycket som kan ges en kooperativ etikett, samtidigt som det också kan klara sig utan en sådan. Som vi har sett handlar det om hur man viktar olika komponenter i den kooperativa idén. Somliga tycker att det formella demokratiska beslutsfattandet väger tyngst. Andra menar att medlemmarnas konkreta delaktighet i verksamheten är helt central. Ytterligare andra ser självhjälpsdimensionen som avgörande eller vill ställa krav på lika ägande och överskottsfordelning efter deltagande. Kriterierna är alltså utifrån den kooperativa praktiken inte givna.

Utifrån den kooperativa idén om samarbete och delad makt i verksamhet som man berörs av kan det vara svårt att hitta bra argument för att bara en viss grupp av intressenter i ett kooperativt företag ska vara berättigad att delta i den demokratiska maktindelningen. Detta har i och för sig ofta i praktiken inneburit att huvudintressentgruppen har tagit större hänsyn än brukligt till andra gruppers intressen. Exempelvis har konsumentkooperativa företag i Sverige historiskt utmärkt sig som goda arbetsgivare. Men fortfarande har företaget ur det här perspektivet varit endast delvis kooperativt.

” Det kommer antagligen att bli allt viktigare att söka efter nya tillämpningar av den kooperativa idén som inte är låsta vid föreställningar om hur ett kooperativt företag ska vara konstruerat. ”

Man kan se framför sig att om (när?) människor alltmer börjar kräva och förvänta sig möjligheter till delaktighet och lika villkor i sina olika roller – som förvärvsarbete, konsument, förälder, patient med mera – så är det inte givet att den traditionella formen av kooperativa företag kommer att kunna leva upp till detta. Däremot betyder det knappast att alla kooperativa företag oavsett verksamhet kommer att behöva släppa in alla intressenter på lika villkor. Beroende på bransch med mera varierar styrkan i olika intressen. Det kan som exempel vara svårt att mobilisera ett starkt konsumentintresse i många industriföretag. De anställda medarbetarnas intresse däremot kan alltid antas vara starkt.

Det kommer antagligen att bli allt viktigare att söka efter nya tillämpningar av den kooperativa idén som inte är låsta vid föreställningar om hur ett kooperativt företag ska vara konstruerat. Samtidigt yttrar sig den kooperativa idén inte enbart i kooperativt företagande. Komponenterna i idén kan betyda minst lika mycket genom den påverkan de har på andra typer av företag och verksamheter.

” Vi har också sett att det hos bland annat EU-parlamentet och ILO finns såväl förhoppningar och tillit till kooperativa möjligheter som formulerade gemensamma synsätt och politiska insatser. ”

De värden som den kooperativa idén är uttryck för ser också idag ut att vara attraktiva från många olika utgångspunkter och med olika motiv. Vi kan se företag – inte minst personalägda sådana, men även börsbolag – som tydligt, konsekvent och utförligt håller fram sin företagsmodell, med värderingar, samhällsroll etc. För alla som tror på den kooperativa idén bör det vara viktigt att se klart på detta faktum och fundera över vad som skiljer ett kooperativt sätt att tillämpa värdena från andra. Men rimligen borde det nu om någonsin vara ett gyllene tillfälle för det kooperativa sättet.

I många andra länder finns allkooperativa intresseorganisationer som arbetar för att sprida den kooperativa idén. Det verkar hänga samman med bättre synlighet och att man bättre ta tillvara de resurser till kooperativ utveckling i samhället som finns bland de kooperativa företagen. Flera länder visar exempel på vad som ser ut att vara en synligare, starkare, mer mångfasetterad och självmedveten kooperativ ekonomi än vad som är fallet i Sverige.

Vi har också sett att det hos bland annat EU-parlamentet och ILO finns såväl förhoppningar och tillit till kooperativa möjligheter som formulerade gemensamma synsätt och politiska insatser. Även i enskilda länder diskuteras på nationell politisk nivå möjligheterna med kooperativa sätt att organisera produktion av varor och tjänster. Förhoppningsvis är det en tidsfråga innan detta även gäller Sverige.

